

° tkyh° V@H(W) - "yQyV) y: y ·
.....o\o' \ -M V\ U HMMkH't- ·
.....u~kMH- 'H 'H\$Mk

RAPOR NO:

-MH 201

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

BİLGESAM YAYINLARI

RAPOR NO: 63

Kütüphane Katalog Bilgileri:

Yayın Adı: Avrupa'nın İçinde Bulunduğu Sosyo-Ekonomik Kriz ve Türkiye ile İlişkiler

Yazarlar: Dr. Can BAYDAROL, Aslıhan TURAN

ISBN: 978-605-9963-04-6

Sayfa Sayısı: 72

Kapak Tasarım ve Dizgi: Sertaç DURMAZ

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

Wise Men Center For Strategic Studies

Mecidiyeköy Yolu Caddesi No:10

Celil Ağa İş Merkezi Kat:9 Daire:36

Mecidiyeköy / İstanbul / Türkiye

Tel: +90 212 217 65 91 Faks: +90 212 217 65 93

www.bilgesam.org

bilgesam@bilgesam.org

Atatürk Bulvarı Havuzlu Sok. No:4/6

A.Ayrancı / Çankaya / Ankara / Türkiye

Tel : +90 312 425 32 90 Faks: +90 312 425 32 90

Copyright © BİLGESAM TEMMUZ 2014

Bu yayının tüm hakları saklıdır.

Yayın Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin izni olmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz.

SUNUŞ

Avrupa Birliği, bir yandan altıncı yılına giren mali krizi yapısal reformlar yoluyla aşmaya çalışılırken diğer yandan da bu krizin neden olduğu sosyal patlamalarla mücadele etmektedir. Yaşanan kriz Avrupa genelinde işsizlik oranlarının yükselmesine, sağlık ve eğitim sektörlerinde ciddi sorunların oluşmasına, göçmenlere karşı tahammülsüzlüğün artmasına ve AB'nin savuna geldiği normlarla bağdaşmayacak şekilde aşırı milliyetçi akım ve siyasi partilerin güçlenmesine neden olmuştur. Mali krizden etkilenmeyen Almanya gibi ülkeler Birliği ayakta tutabilmek için daha fazla sorumluluk almak durumunda kalmış bu da ironik bir şekilde birlik ruhuna ters bir tek merkezlilik yaklaşımının doğmasına sebep olmuştur.

Kriz süresince AB-Türkiye ilişkilerinde de kayda değer bir gelişme yaşanmamış aksine müzakere süreci bloke edilen başlıklar nedeniyle kilitlenmiştir. Son dönemde demokrasinin gelişip kurumsallaşması hususunda Türkiye'ye ağır eleştirilerde bulunan AB ile Türkiye arasındaki mevcut sorunların devam ettiği ve karşılıklı söylemlerin giderek sertleştiği gözlenmektedir. AB'de yükselen İslamofobi, Türkiye özelinde Türkofobi formuna bürünüp AB-Türkiye ilişkilerinde bir başka boyutta tezahür etmektedir. Yabancı düşmanlığı ve sağın yükselişine tanık olunan Mayıs 2014'teki Avrupa Parlamentosu seçimleri ve AB'ye duyulan güvenin giderek azalması, Birlik'in içinde bulunduğu krizin farklı yönlerden incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), Avrupa'daki gelişmelere ve bu gelişmelerin bölgesel-küresel etkilerine dikkat çekmek amacıyla elinizdeki "Avrupa'nın İçinde Bulunduğu Sosyo-Ekonomik Kriz ve Türkiye ile İlişkiler" başlıklı çalışmayı gerçekleştirme gereği duymuştur. BİLGESAM AB uzmanları Dr. Can Baydarol ve Aslıhan P. Turan tarafından hazırlanan rapor, Avrupa'daki sosyo-ekonomik krizi ve AB-Türkiye ilişkilerini ele almakta, Türkiye'nin izlemesi gereken alternatif politika önerileri sunmaktadır.

Raporun karar mercilerine, akademisyenlere ve ilgili kurum, kuruluş ve kişilere faydalı olmasını temenni ediyor, raporu hazırlayan Dr. Can Baydarol ve Aslıhan Turan'a, değerli görüş ve önerileriyle önemli katkı sağlayan ve geliştirilip nihai şeklini alması için emek sarfeden tüm BİLGESAM çalışanlarına teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI
BİLGESAM Başkanı

AVRUPA'NIN İÇİNDE BULUNDUĞU SOSYO-EKONOMİK KRİZ VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

1. GİRİŞ

Uluslararası arenada Avrupa Birliği'nin (AB) yeri ve rolü üzerine yapılan teorik tartışmalar, konjonktürün sunduğu fırsatlar ve riskler ışığında tecrübe edilebilen adımlarla somutlaşmaktadır. Lizbon Antlaşması'yla ortaya konan kurumsal yenilikler, Yüksek Temsilcilik makamıyla da uluslararası politikada etkin ve tek sesli olma amacıyla ortak bir dışişleri ile güvenlik politikasının tesis edilmesi hedeflenmiştir. AB'nin yumuşak, normatif veya akıllı güç unsurları üzerine yapılan çalışmalarla Birlik'in kapasitesi ve olası etkinliği ele alınmıştır. Ancak küresel ya da bölgesel düzeyde yaşanan krizler, AB'nin Birlik olarak adım atmasında zorlukların yaşandığını göstermiştir. Kurumsal ve yapısal düzenlemeler ile bu zorlukları aşma gayretine giren AB, küresel ekonomik krizden kısa vadede etkilenmiş ve yeni bir mücadeleyle karşı karşıya kalmıştır.

2008 yılında başlayan mali kriz, Avrupa Birliği'nin niderinden etkilemiştir. AB yapısal reformlar yoluyla ekonomik krizi aşmaya çalışılırken dolaylı olarak sosyal krizle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunun yanında Euro bölgesi krizinin üye ülkelerdeki demokratik altyapıları da olumsuz etkilediği görülmüştür. Yabancı düşmanlığı ve sağın yükselişine tanık olduğumuz seçimler ve AB'ye duyulan güvenin giderek azalması, Birlik'in içinde bulunduğu krizin çok yönlü bir şekilde incelenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Ekonomik krizler, sebep olduğu sosyal kriz nedeniyle milliyetçi akımların da güçlenmesine sebep olmaktadır. İşsizlik oranlarının artması, sağlık ve eğitim sektörlerindeki sorunlar, özellikle göçmenlere karşı bir tepki oluşmasına neden olurken, sağcı partilerin söylemlerini destekler duruma getirmekte ve avro şüphecilerinin ellerini güçlendirmektedir. Göçmenlere yönelik olarak kabul edilen politikalar AB üyelerinin toplumsal gerçeklikleriyle çelişmektedir. Yaşlanan nüfusları ile ekonomik canlanmaya hizmet edecek eleman bulmada sıkıntı çeken üyeler, bir yandan da emeklilik sigortalarının düzenlenmesinde zorluk yaşamaktadır.

AB üyelerinin krizden aynı oranlarda etkilenmediği gözlenmiştir. Bu durum kimi üyelerin krizden ciddi ölçüde etkilenmiş olan üyeleri kurtarmak

için adımlar atmasına neden olmuş ve Almanya AB ekonomisinin yöneticisi durumuna gelmiştir. Krizden en fazla etkilenen ülkelerde ise Almanya'nın nüstünlüğüne karşı bir tepki gelişmiştir. AB düzeyinde yaşanan kriz üyelerin iç koşullarını da etkilemiştir. Yunanistan örneğinde karşılaşıldığı üzere hükümet değişimlerini, halk hareketlerini beraberinde getirmiş veseçimlere katılım oranlarında düşüş yaşanmıştır.

Kurumsal yapısı itibariyle de krizin etkilerini yaşayan AB'de 22-25 Mayıs 2014 tarihlerinde gerçekleşen Parlamento seçimlerinin ardından, Komisyon başkanının belirlenmesi sürecinde yaşanmıştır. Bu konuda farklı adaylar üzerinde müzakere içinde olan AB liderlerinin hemfikir oldukları önemli bir konu, Konsey'in giderek artan yetki alanlarına karşılık demokratik ve işler bir AB için Komisyon'un lider konumda olması gerektiğidir. 2009 seçimlerindeki %43'lük katılım oranının düşüklüğünden endişe eden adaylar, AB vatandaşlarını seçimlerde oy kullanmaya ve AB'nin demokratik ilerleyişine katkı sağlamaya davet etmiştir. Komisyon başkanlığı adaylığı konusunda yaşanan tartışmalar AB entegrasyonunun ne kadar ileri gideceği yönündeki görüşler ışığında sürmüştür. Federatif bir yapıdan yana olan Juncker'i destekleyen Almanya'nın yanı sıra İngiltere, Juncker'in başkanlığına sert bir şekilde karşı çıkmıştır.

Buna karşılık güçlenen sağ partiler, Fransız Ulusal Cephe Partisi başkanı Marine le Pen öncülüğünde oluşturmaya çalıştıkları ittifak ile Avrupa şüphecilerinin sesi olmuştur. Bu ittifak AB'ye karşı olmamakla birlikte kurumsal işleyiş ve ulusal egemenlik konularında farklı düzenlemelerin yapılmasını arzu etmekte, göç gibi konularda ise sert önlemler alınması gerektiğini savunmuştur.

AB'nin son yıllarda içinde bulunduğu kriz, AB-Türkiye ilişkilerinde etkilemiştir. Türkiye'nin AB ekonomisinin canlanmasına yapacağı katkı göz önünde bulundurulmuş ve neredeyse donma noktasında seyreden ilişkilere hareket kazandırmak için, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkan ülkelerin başında gelen Fransa'nın öncülüğünde müzakere başlıklarından bölgesel politikalar görüşmelere açılmıştır. Buna karşılık ilişkilerin hız kazandığını söylemek gerçekle bağdaşmayacaktır, zira müzakere süreci bloke edilmiş başlıklarla kilitlenmiştir. Son dönemde AB, demokrasinin gelişimi konusunda Türkiye'ye sert eleştirilerde bulunmakta, karşılıklı söylemler giderek gerginleşmektedir. Ayrıca Türkiye-AB ilişkilerinde Gümrük Birliği kararının uygulanmasındaki aksaklıklardan kaynaklanan tır kotaları sorunu, vize muafiyeti ile geri kabul anlaşmaları, müzakere çerçeve belgesindeki belirsizlikler ve Kıbrıs sorunu, geçmişten günümüze süren ve çözüm bekleyen konulardır.

AB Parlamentosu'nda ve üye devletlerde sağ ve Avrupa şüphecilerin kazandığı güç, Türkiye'ye kamuoyu nezdinde taraftar kaybettirmektedir. 11 Eylül saldırılarının ardından yükselişe geçen İslamofobi yanında, Türkiye özelinde Türkofobi şeklinde bir başka boyuta taşınmaktadır. Türkiye'den yaşanacak göçün ve yüksek nüfusun, Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkan liderlerin söylemlerinde yer alması yeni bir olgu olmamakla birlikte, mali krizle derinleşen sosyal kriz bu tür söylemlerin toplumların algılarında da yer etmesine sebep olmuştur.

2) AVRUPA'DA EURO KRİZİ

Avrupa'da yaşanan ekonomik ve sosyal kriz, mali krizin bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mali kriz, Avrupa ekonomilerinin kalkınma hızıyla aynı ritimde gelişmeyen siyasi örgütlenmesinin de eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. Mevcut siyasi parçalanmışlık AB üyeleri arasındaki ekonomik farklılıkları aşmaya yardımcı olmak yerine, ayrışmanın derinleşmesine neden olmuştur. Kriz bu karşıtlıklara kısa vadeli çözümler yerine derinlemesine çareler bulunmadığı müddetçe de aşılabilecek gibi gözükmemektedir.¹

Avrupa'nın dünya politikasında önümüzdeki yıllarda edineceği rol Euro krizini ve bütünleşme önündeki engelleri ne şekilde aşacağıyla doğrudan ilintili olacaktır. Euro krizinin gündemde olduğu yaklaşık altı yıl boyunca AB'nin geleceği üzerine pek çok senaryo üretilmiştir. Bunlardan bazıları Euro'nun ilga edileceği, AB'nin mali ve siyasi bütünleşme yolunda büyük bir sıçrayışta bulunacağı ya da zorlanarak krizden çıkacağı yönündedir. Yakın zamandaki gelişmeler de değerlendirildiğinde üçüncü seçeneğin akla en yatkın olduğu söylenebilir. Euro bölgesinin ortadan kalkacağı tezinin, üyelerin bu tezi banka sistemlerinin çökme riski, krizin büyüyerek yayılacağı düşüncesi ve daha da önemlisi Avrupa hükümetleri tarafından AB bütünleşmesine ve Euro'ya sunulmuş olan siyasi bağlılık taahhüdüne bağlılığı dolayısıyla gerçekleşme ihtimalinin düşük olduğu tahmin edilmektedir. Aynı şekilde mali birlik kurulması yönünde herhangi bir adım atılması da muhtemel görülmemektedir.²

Küresel ölçekte bir aktör olma hedefiyle kurumsal yapılanmasını geliştiren AB, son dönemdeki mali kriz ile birlikte uluslararası düzeyde bir güç merkezi olmaktan oldukça uzaklaşmıştır. AB'nin içinde bulunduğu bu süreci kavramak için ekonomik ve parasal birliğin dinamiklerini, mali krizle mücadele

¹ Yves Bertoncini, Thierry Chopin, Jérôme Cloarec, Jean-François Jamet, Thomas Klau, Dominika Rutkowska-Faloni, "De l'Europe des Etats à l'Europe des Citoyens", Le monde, erişim 8 Mars 2012, http://www.lemonde.fr/idees/article/2012/03/08/de-l-europe-des-etats-a-l-europe-des-citoyens_1654216_3232.html

² Thomas Wight, "Europe's Lost Decade", The International Institute for Strategic Studies, *Survival*, vol 55, no 6, (December 2013-January 2014): 7-10.

Kriz bir yandan Birlik'in ekonomik kalkınma oranını ve küresel ölçekteki rolünü etkilerken, diğeryandan ise yapısal bir kriz özelliği taşımaktadır. Mali krizin neden olduğu sosyal kriz, hükümetler düzeyinde de etki yaratmıştır.

kapsamında hayata geçirilen yapısal reformları incelemek yerinde olacaktır. Ayrıca mali krizin son yıllarda AB bünyesinde yarattığı derin etkinin nedenlerini seçmiş olduğu bütünleşme metodu tartışmaları ekseninde, federalizm ile iki vitesli yahut çok vitesli Avrupa tartışmalarını incelemek gereklidir.

Mali Krizle Mücadele

AB'nin iki önemli ekonomik projesi olan tek pazar ve parasal birlik politikasının kabulünün ardından üye devletlerin kalkınma hızlarında düşüş yaşanmıştır. Ancak özellikle mali krizle mücadele döneminde tek pazar hedefinden uzaklaşarak, AB pazarının ulusal pazarlar lehine parçalanmakta olduğuna tanık olunmaktadır. AB kurumlarının etkinliklerini kaybettikleri ve kuruluş amaçlarından olan ulusal düzeyde çözümlenemeyen sorunları da çözmek konusunda başarısız kaldıkları görülmektedir. Genişleyen ve derinleşen bütünleşme sürecinin, Birlik'in uluslararası ekonomik krizin etkisinin azalmasına engel olamadığı, bu durumun ise kamuoylarında tatminsizliğe neden olduğu bilinmektedir.³

AB'nin içinde bulunduğu mali krizin birkaç boyutu mevcuttur. Kriz bir yandan Birlik'in ekonomik kalkınma oranını ve küresel ölçekteki rolünü etkilerken, diğeryandan da yapısal bir kriz özelliği taşımaktadır. Bu tanımlamanın sebeplerinden biri parasal birlik kriterlerine uyumlu olmadan Euro bölgesine kabul edilen üyelerin rekabet gücü elde edememiş olmasıdır. Kriz aynı zamanda kurumsal yapılara olan güvenin azlığı ve AB'nin ulaşacağı son noktanın belirsizliği sebebiyle bir bütünleşme problemidir. Maastricht kurallarının uygulanmasındaki aksaklıklar ve 2010 yılından itibaren kriz yönetimindeki başarısızlıklar mali krizin günümüzde ulaştığı boyutun etkenleridir.⁴ Ekonomik ve Parasal Birlik'e (EPB) kamu desteğinin azalması, politikalarının yürütülmesindeki uyumsuzluklar ve üyeler arasında mali ve ekonomik dengesizliklerin artış eğiliminde seyretmesi, krizin ciddiyetinin diğer sebeplerini oluşturmaktadır.

Mali krizin neden olduğu sosyal kriz, hükümetler düzeyinde de etki yaratmıştır. Krizden derinden etkilenen Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz ve İrlanda'da reform odaklı hükümetlerin iş başına geldiği görülmüştür. Her ne kadar muhalefet partileri Euro bölgesinden ayrılma tezini benimsemiş olsa da, yeni yönetimler Euro sisteminin yürütülmesi için adımlar atmaya devam etmektedir. Ancak Moravcsik'e göre Euro'nun yaşadığı kriz Brüksel veya Frankfurt'ta de-

³ Giandomenico Majone, "Rethinking European Integration After the Debt Crisis", UCL, *The European Institute, Working Paper*, No 3/2012, (June 2012): 4-13.

⁴ Jürgen Stark, "Lessons From the European Crisis", *CATO Journal*, Vol 33, No 3 (Fall 2013): 546.

ğil, üye devletler düzeyinde çözülebilecektir. Avrupa'nın yaşadığı farklılaşan ekonomileri bir araya getirme görevi yük paylaşımını gerçekleştirecek olan üye devletlerindir. Euro bölgesinde yaşanan kriz ortak paranın geleceğinin belirlenmesiyle sınırlı kalmayıp kıtanın geleceğinin şekillenmesinde de etkili olacaktır. Üye devletlerin iç politikalarının uyumlu olmasının karşılıklı yarar sağlanan işbirliğinin geliştirilmesi için ne derece önemli olduğu da kriz döneminde açıkça görülmüştür. Başka bir deyişle kuzey ve güney Avrupa ülkeleri arasındaki makroekonomik dengesizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik girişimler krizin ne yönde evrileceğinin işaretlerini verecektir. AB üyelerinin benzer para politikaları kabul etmeleri de Avrupalı liderlerin bütünleşmeyi bir adım daha ileri götürmeleri anlamına gelecektir.⁵Bu boyut ileriki bölümlerde federalizm tartışmaları konusunda irdelenecektir. Mali krizin boyutlarının çeşitliliği ve ulaştığı düzey, AB'nin sahip olduğu ekonomik ve parasal birlik düzeninin tarihsel arka planının ve güncel sorunlarının incelenmesini gerektirmektedir.

Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB)

Avrupa Birliği kurulduğu tarihten günümüze kadar çeşitli siyasi ve ekonomik krizlerle mücadele etmiştir. Ekonomik ve parasal birlik, AB'nin ulaştığı en üst seviye ve en görünür bütünleşme aşamasıdır. EPB konusunda erişilen bütünleşme seviyesi ortak dışişleri ve güvenlik politikası alanında gerçekleştirilememiş ve bu alanlar hükümetlerarası düzeyde kalmaya devam etmiştir. EPB, AB açısından siyasi bir proje olmasının yanında Avrupa bütünleşmesinin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmıştır.⁶

Ortak para birimi olan Euro'nun kabul edilmesinin tarihsel kökeni 1969 tarihli Werner Planı'na dayanmaktadır. Dönemin Avrupa Topluluğu'nun üyeleri olan Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg 1971 yılında Brüksel'de ortak para birimine geçilmesine yönelik bir anlaşma imzalamış ancak yaşanmakta olan uluslararası para krizi ve petrol krizleri nedeniyle süreçte ilerleme sağlanamamıştır. 1979 yılına gelindiğinde üye devletlerin para birimlerinin ECU adı verilen bir birim etrafında toplanmasına karar verilmiştir.⁷

Krizleri kurumsal derinleşme ve antlaşmalarla aşmayı başaran AB düzeyinde 1991'de toplanan Avrupa Konseyi toplantısında Ekonomik ve Parasal Birlik'in kurulmasına karar verilmiş, 1992 Maastricht Antlaşması'yla

5 Andrew Moravcsik, "Europe After the Crisis: How to Sustain a Common Currency", *Foreign Affairs*, volume 91, number 3, (May/June 2012): 63-67.

6 Stark, "Lessons From the European Crisis", 542.

7 Michel Dévoluy, "L'Euro est-il un échec?", *IRIS, Actualités Européennes*, no 47, Ekim (2011).

da EPB'nin kurumsal yapısı oluşturulmuştur. Maastricht Antlaşması ile üye devletlerin ekonomi politikalarının koordinasyonun artırılması öngörülmüş, bu hedef çerçevesinde yeni prensipler, kurallar ve mekanizmalar geliştirilmiştir. Maastricht Antlaşması'nın hükümlerinin (md 126⁸) yerine getirilmesi için İstikrar ve Büyüme Pakti operasyonel hale getirilmiş, bu sayede yeni mali kurallar ışığında parasal birliğin desteklenmesi ve siyasi bütünleşme eksikliğinin dengelenmesi amaçlanmıştır. EPB'nin önemli bir başka unsuru, kurtarma paketini yasaklayan maddesidir(md 125⁹). Antlaşmada her üyenin siyasi eylemlerinin kendi ulusal sorumluluğu altında olduğu prensibi vurgulanmıştır. Bu şekilde Topluluğun veya bir diğer üye devletin güvence olarak görülmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Bu sebeptir ki parasal birliğe dâhil olacak üyelerin belli bir ekonomik olgunluk seviyesinde olması öngörülmüş ve gerekli düzenlemelerin de her bir üye devletin kendi olanaklarıyla yerine getirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Jürgen Stark'ın da belirttiği üzere buradan anlaşılması gereken husus, mali zorluklarla karşılaşan bir üyenin dışardan yardım alması durumunda bunun Euro bölgesi dışında gerçekleşeceği¹⁰.

Ekonomik ve parasal birlik ile AB ekonomik bütünleşmesi yeni bir aşama kaydetmiş, hem Birlik düzeyinde hem de üyeler temelinde ekonomilerin güçlenmesi hedeflenmiştir. Ekonomik istikrar ve büyüme ile yeni iş kollarının oluşturulması sonucu AB vatandaşlarının da ekonomik bütünleşmeden doğrudan faydalanmaları öngörülmüştür.¹¹ Ortak para birimi oluşturulmasının aşamalarının belirlenmesi amacıyla kurulan Teknik Komite'nin raporunun 15-16 Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde uygulamaya konulmasına ve para biriminin adının Euro olmasına karar verilmiştir. 1 Ocak 1999 tarihinde kabul edilen Euro para birimi, 1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla dolaşıma çıkmıştır. Tek para biriminin kabulü ile döviz kurlarındaki dalgalanmanın önlenmesi, ticari ilişkileri kolaylaştırmak ve bu sayede istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanması amaçlanmıştır.¹²

8 Madde 126: 1. Üye devletler aşırı kamu açığı vermekten kaçınırlar. 2. Komisyon, önemli sapmaları belirlemek amacıyla, üye devletlerdeki bütçe pozisyonunun ve kamu borç stokunun gelişimini izler. Komisyon özellikle, aşağıdaki iki kriter temelinde, bütçe disiplinine uyulup uyulmadığını inceler.

9 Madde 125/1: Birlik, belirli bir projenin ortaklaşa yürütülmesine yönelik karşılıklı mali garantilere hâle gelmeksizin, üye devletlerin merkezi yönetimlerinin, bölgesel, yerel veya diğer kamu makamlarının, kamu hukukuna tabi diğer organlarının veya kamu teşebbüslerinin taahhütlerinden sorumlu olmaz ve bunları üstlenmez. Bir üye devlet, belirli bir projenin ortaklaşa yürütülmesine yönelik karşılıklı mali garantilere hâle gelmeksizin, bir diğer üye devletin merkezi yönetimlerinin, bölgesel, yerel veya diğer kamu makamlarının, kamu hukukuna tabi diğer organlarının veya kamu teşebbüslerinin taahhütlerinden sorumlu olmaz ve bunları üstlenmez.

10 Stark, "Lessons From the European Crisis", 543-544.

11 Avrupa Birliği Komisyonu resmi internet sitesi, erişim 10 Ocak 2014, http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/emu/index_fr.htm.

12 Avrupa Birliği resmi internet portalı erişim 10 Ocak 2014: <http://europa.eu/about-eu/basic->

Ekonomik ve parasal birliğin sorumluluğu üye devletler ve Birlik kurumları arasında paylaşılmaktadır. EPB'nin yürütülmesinden sorumlu olanlar Avrupa Konseyi, AB Konseyi, AB Komisyonu, Eurogrup, Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Parlamentosu ve üye devletlerdir. Her ne kadar AB Komisyonu parasal birlikle ilgili sloganında “tek pazar, tek para, tek hukuk” ibarelerini kullanmış olsa da, para birliği Birlik içinde ayrışmalara sebep olmuştur. AB üyeleri arasında Euro'yu kabul etmiş olanlar şu şekilde sınıflandırılabilir: Euro bölgesi ülkeleri, *de jure* (İngiltere, Danimarka) veya *de facto* (İsveç) Euro bölgesinde olmayı reddeden ülkeler ve gönüllü veya gönülsüz Euro bölgesine dâhil olmayı bekleyen ülkeler. Diğer bir deyişle neo-fonksiyonalist görüşün öngördüğü üzere parasal birliğin siyasi bütünleşmeyi hızlandırması yerine, AB'nin çeşitli alanlarındaki politik rejimlerine farklı düzeyde katılımın gözlemlendiği “ayrışmalı bütünleşme” modeliyle karşımıza çıkmaktadır.¹³

Avrupa Merkez Bankası Yürütme Kurulu eski üyesi Jürgen Stark'ın görüşüne göre EPB, asimetrik bir inşa özelliği göstermektedir. Bu tanımlamanın nedenlerinden biri ekonomik birliğin ve parasal birliğin farklı bütünleşme ve uyumlaşma derecelerine gereksinim duyuyor olmasıdır. İkinci nedeni ise EPB'nin, devletlerarası bütünleşmenin derinleşmesi anlamında bir siyasi birlik boyutundan yoksun olmasıdır. Maastricht Antlaşması müzakereleri sürecinde parasal ve siyasi birliğin benzer hızda seyretmesi yönünde görüş bildirmiş olan Almanya'ya karşın kimi üyeler mali konularda, ulusal egemenliklerine zarar geleceği gerekçesiyle daha fazla yükümlülük altına girmek istememiştir. Bu kapsamda Amsterdam, Nice ve Lizbon Antlaşmaları'yla da önemli bir ilerleme kaydedilmediği görülmüştür.¹⁴

Avrupa mali krizi, EPB'nin kurumsal yapısı ile yönetimindeki zayıflıkları ve eksiklikleri gün ışığına çıkarmıştır. İstikrar ve Büyüme Paketi ile oluşturulan mali kurallar zaman içerisinde gücünü kaybetmiş ve ekonomi politikalarının koordinasyonuna yönelik politikalar yürürlüğe girmemiştir. Olağan zamanlarda her üye için avantajlı bir ortam sunan EPB, kriz dönemi söz konusu olduğunda yakın mali entegrasyondan kaynaklanan yapı nedeniyle bir üyenin istikrarsızlığının tüm üyelere yayılmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁵

Avrupa mali krizi, EPB'nin kurumsal yapısı ile yönetimindeki zayıflıkları ve eksiklikleri gün ışığına çıkarmıştır. İstikrar ve Büyüme Paketi ile oluşturulan mali kurallar zaman içerisinde gücünü kaybetmiş ve ekonomi politikalarının koordinasyonuna yönelik politikalar yürürlüğe girmemiştir.

information/money/euro/index_fr.htm.

13 Majone, “Rethinking European Integration After the Debt Crisis”, 21-22.

14 Stark, “Lessons From the European Crisis”, 542-543.

15 The European Stability Mechanism, ECB Monthly Bulletin, July 2011, 72, erişim 10 Mart 2014, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/art2_mb201107en_pp71-84en.pdf?949be656fa5e93425de7b4bffd7c75

Ekonomik Entegrasyon Aşamaları

Serbest Ticaret Bölgesi	Üye devletler arasındaki ticari ilişkilerde, kendi ürettikleri mal ve hizmetler için gümrük vergileri kaldırılır; her üye üçüncü ülkelere yönelik kendi belirlediği gümrük tarifelerini uygulamaya devam eder.
Gümrük Birliği	Serbest Ticaret Bölgesi ile aynı sistem devam etmekle birlikte, üçüncü ülkelere ortak bir gümrük tarifesi uygulanır.
Ortak Pazar	Gümrük Birliği uygulamasına ek olarak emek ve sermayenin serbest dolaşımı sağlanır.
Ekonomik ve Parasal Birlik	Ortak Pazar'a ek olarak ortak bir mali politika belirlenir. Ekonomi ve para politikaları supranasyonal bir yapı tarafından belirlenirken, tek bir para birimi ve ulusüstü bir merkez bankası kurulur.
Tam Ekonomik Entegrasyon	Ekonomi tamamen supranasyonal şekilde yönetilir, üyeler mali konularda bağımsız hareket edemezler. Bu aşamaya "mali federalizm" adı verilir.

Avrupa Birliği yaklaşık altı senedir içinde bulunduğu Euro kriziyle mücadele ederken, ekonomik ve parasal birliğin korunarak güçlenmesi, pazarın canlanması amacıyla yapısal reformlara ve serbest ticaret antlaşmalarına başvurmuş ve başvurmaktadır.

Euro Bölgesi Krizi

2009 yılının sonbaharında Yunanistan'da borç kriziyle başlayan Euro bölgesi krizi, kısa zamanda tüm Avrupa'ya yayılmıştır. 2014 yılına gelindiğinde Euro bölgesi ülkelerinin krizden çıkmak ve Euro bölgesinin bütünlüğünü korumak adına çeşitli mekanizmalar ve politikalar ürettiklerini görmekteyiz. Avrupa Mali İstikrar Kolaylığı ve Avrupa İstikrar Mekanizması, başlangıçta Yunanistan'a borç vermek üzere kurumsal boşluğu doldurmuştur. Sıkı bir koşullandırma politikasına bağlı olarak sağlanan kredilerin uyumlaştırma programları Avrupa Komisyonu, IMF ve Avrupa Merkez Bankası (AMB) denetimiyle gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Birliği yaklaşık altı senedir içinde bulunduğu Euro kriziyle mücadele ederken, ekonomik ve parasal birliğin korunarak güçlenmesi, pazarın canlanması amacıyla yapısal reformlara ve serbest ticaret antlaşmalarına başvurmuş ve başvurmaktadır. Borç kriziyle başlayan süreç, kurumsal ve ekonomik bir krize dönüşmüştür. Krizi aşma konusunda alınacak önlemlerde ortak payda da buluşmakta zorlanan üyeler tarafından farklı çözüm önerileri sunulmuştur. Bunlar arasında yükümlülüklerini yerine getiremeyen üyelerin borçlarının silinmesi, bütçesel federalizm ve Euro bölgesinin ilgası yer almaktadır.

Euro bölgesinde yaşanan krizin önemli bir nedeni üye devletlerin farklı ulusal ekonomik yapılara sahip olmasıdır. Başlangıçta “Anglo-Sakson kapitalizminin” krizi olarak algılanan ekonomik krize hazırlıksız yakalanan AB üyeleri, antlaşmalarda ekonomik ve mali politikaların koordinasyonuna ilişkin kesin hükümlerin bulunmamasından dolayı, krizin etkileriyle mücadele konusunda başarılı bir performans gösterememiştir. Bu süreçte krizin aşılması yönünde üye devletlerin liderlerinin koordinasyon girişimleriyle krizin etkileri yumuşatılmışsa da, işsizlik ve büyüme hızlarındaki düşüş engellenememiştir. AB üyelerinin Euro bölgesi krizinden aldıkları en önemli ders, Birlik düzeyinde daha etkin bir ekonomik yönetişime, mali gözetime ve koordinasyonun kurumsallaşmasına duyulan ihtiyaç olmuştur. Bu husus Lizbon Antlaşması’nın 136. maddesinde şu ifadelerle yerini almıştı: “Euro bölgesi ülkeleri ortak ekonomi politikası kuralları kabul etmeli ve bütçe disiplinlerine yönelik koordinasyonu güçlendirilmelidir”. Avrupa Komisyonu da bu kapsamda krizden güçlenerek çıkma hedefiyle, Lizbon Stratejisi’nin¹⁶ AB ekonomisinin sorunlarını çözmekte yetersiz kaldığı tespiti yapılarak, onun yerini alacak, yeni bir reform gündemi olan *AB 2020 Stratejisi: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Strateji* belgesini hazırlamıştır.¹⁷Bu belge ile AB’nin gerçek bir birlik gibi hareket ederek krizden güçlenerek çıkabileceği belirtilmiş, bilgiye ve inovasyona dayanan, etkin ve rekabetçi özellikte, iş imkânları yaratan bir ekonomi oluşturmak için izlenecek yol haritası açıklanmıştır.¹⁸

Borç krizinin ulaştığı seviye Euro para biriminin üye devletlerarasında makro-ekonomik eşitsizliklerden ve bununla mücadele edebilecek kurumsal altyapıya sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.¹⁹Yapısal sorunları çözmek ve ekonomik yönetim alanında kapsamlı reformları hayata geçirebilmek amacıyla geliştirilen mekanizmalar arasında yer alan İstikrar ve Büyüme Pakti 2010 yılında kabul edilmiştir. Pakt ile makroekonomik dengesizliklere son vermek ve ulusal mali politikalar arasında koordinasyon kurmak hedeflenmiştir. Pakt iki temel kol üzerine inşa edilmiştir. Önleyici kol mali politikanın sürdürülebilir olmasını garanti etmek, düzeltici kol ise aşırı açık veren ülkelerin düzenleyici eyleme geçmelerine destek vermek üzere planlanmıştır. Önleyici kolun temel

16 Lizbon Stratejisi, AB üyeleri arasındaki büyüme ve üretim farklılıklarını aşmak amacıyla başlatılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201107/20110718ATT24270/20110718ATT24270EN.pdf>

17 Nilgün Arısan Eralp, “Avrupa Birliği’nde Neler Oluyor?”, *TEPAV Değerlendirme Notu*, (Nisan 2010), 5-6.

18 Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth, Commission, Brussels, 3.3.2010, COM(2010)2020Final, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>.

19 Simon Tilford & Philip Whyte, “Why Stricter Rules Threaten Euro Zone?”, *Center for European Reform Essays*, (Kasım 2011): 3.

unsurunu üyelerin istikrar programı çerçevesinde orta vadeli bütçe hedeflerini belirlemeleri ve Avrupa Dönemi mekanizması altında çok taraflı mali gözetim denetimine tâbi olmaları teşkil etmiştir. Düzenleyici kol ise Aşırı Borç Prosedürü ile işlerlik kazanarak aşırı açıkları düzenlemek üzere oluşturulmuştur. Her iki kol ile uyumsuz olan Euro bölgesi ülkelerine, Konsey tarafından yıllık para cezasına varabilen yaptırımlar uygulanması öngörülmüştür.²⁰

Avrupa Dönemi 2011 yılından itibaren başlatılan üyeler arasında bütçe ve kalkınma planlarında altı aylık koordinasyon dönemlerini ifade etmektedir. Üyeler arasında oluşturulacak koordinasyon ile bütçe istikrarı elde edilerek makroekonomik eşitsizliklerin önüne geçmek ve Avrupa 2020 Stratejisi ile belirlenen ortak kalkınma hedeflerine ulaşmak amaçlanmaktadır. Avrupa Dönemi'nin işleyişine baktığımızda, Komisyon'un öncelikleri belirlediğini, Konsey'in ise üye devletlere stratejik önerilerde bulunduğunu, üye devletlerin de bu yönlendirmeler ışığında hazırladıkları projeleri Komisyon'a sunduklarını görmekteyiz. Projeler Komisyon'un tavsiye kararını aldıktan sonra bu karar Konsey'in onayına sunulmakta ve üyeler arasında sağlanmak istenen bütçe ve kalkınma konularındaki koordinasyon gerçekleşmektedir.²¹ Avrupa Dönemi uyarınca üye devletlerin yerine getirmeleri beklenen bütçe politikalarında kalkınma ve istihdam ön plana çıkmıştır. Özellikle gençlere iş olanakları sağlanması ve işsizlikle mücadele bu politikadaki sosyal boyutun ihmal edilmediğini göstermektedir. Bunların yanında, gerçekleştirilecek yapısal reformlar sayesinde rekabetin canlandırılması ve vergi kaçakçılığının önlenmesi de hedeflenmiştir.²²

Almanya, 2011 yılında Fransa'nın da desteğini alarak ekonomik ve sosyal reformları geliştirmek adına Rekabet Pakti'ni ortaya koymuştur. Bu sayede üyeler arasında ekonomik rekabeti sürdürülebilir şekilde arttırmak, ekonomik ve parasal birliği güçlendirmek temel amaç olarak belirlenmiş ancak, Pakt bu haliyle diğer üyeler tarafından fazla bağlayıcı bulunmuştur. Konsey aynı yıl kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini sağlamak, rekabetçi bir ekonomi ve sağlıklı bir finansal sistem oluşturulması için Euro Rekabet Pakti'ni onaylamıştır.²³

20 Avrupa Komisyonu resmi internet sitesi, Stability and Growth Pact, erişim 26 Ocak 2014, http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/index_en.htm.

21 AB Konseyi resmi internet sitesi: Semestre Européen: le Conseil établit les priorités de la politique économique de l'UE pour 2013, 11.03.2013, erişim 15.03.2013, <http://www.consilium.europa.eu/homepage/highlights/european-semester-council-concludes-eus-economic-policy-priorities-for-2013?lang=fr>.

22 AB Konseyi resmi internet sitesi: Les Dirigeants Européens Approuvent Les Priorités Économiques de l'UE Pour 2013, erişim 16 Mart 2013, <http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/leaders-endorse-eus-economic-priorities-for-2013?lang=fr>.

23 Avrupa Birliği'nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gü-

Kriz yönetimi için hayata geçirilen bir diğer mekanizma olan Avrupa İstikrar Mekanizması ise AB'nin Euro bölgesinde mali istikrarı korumaya yönelik kapsamlı stratejisinin önemli bir ayağıdır ve kalıcı bir kurumsal yapı olarak oluşturulmuştur. Avrupa Konseyi 28-29 Ekim 2010 tarihli toplantısında Euro bölgesinde mali istikrarı sağlayacak kalıcı bir kriz yönetim mekanizması oluşturmaya karar vermiştir. Avrupa Konseyi'nin 16-17 Aralık 2010 tarihinde aldığı karar üzerine Euro bölgesi ülkeleri arasında 2 Şubat 2012 tarihinde imzalanan hükümetlerarası antlaşmayla oluşturulmuş, 8 Ekim 2012'de ise yürürlüğe girmiştir. 2010 yılında işlerlik kazanmış olan öncülü Avrupa Mali İstikrar Kolaylığı gibi Avrupa İstikrar Mekanizması da mali sıkıntı yaşayan Euro bölgesi ülkelerine destek sağlanması amacıyla şekillendirilmiştir. IMF ile yakın işbirliği içinde olan Mekanizma'dan fon talebinde bulunmak isteyen üyeler, IMF'ye benzer prosedürler çizgisinde başvuruda bulunmak durumundadır. Mekanizma, borç krizine acil çözüm bulmak amacıyla değil, ulusal ve AB düzeyinde alınan önlemlere tamamlayıcı bir unsur özelliği göstermektedir. Krizle mücadele kapsamında AB üyelerinin mali konsolidasyon ve yapısal reformlar ile gösterdikleri çaba, AB'nin İstikrar ve Büyüme Pakti, Ekonomik ve Parasal Birlik İstikrar, İşbirliği ve Yönetişim Antlaşması (The Treaty on Stability, Coordination and Governance in the EMU), Avrupa Dönemi ve Avro Artı Pakti (Euro Plus Pact) ile birlikte yeni Avrupa mali denetim sistemi krizi aşmak, ekonomik büyümeyi sağlamak, iş olanakları yaratmak ve rekabeti canlandırmak açılarından son derece büyük önem taşımaktadır.²⁴

İstikrar ve Büyüme Pakti çatısı altında makroekonomik dengesizlikler sıkı denetim altına alınmış olup, ekonomi politikalarının koordinasyonunun etkinleştirilerek krizlere karşı güven ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak böyle bir yapının kriz riskini ortadan kaldırmadığı görülmüştür. İstikrarın tüm Euro bölgesinde sağlanması amacıyla uyum programları vasıtasıyla ihtiyaç durumunda fon sağlayabilecek ve pazara yeniden dâhil olmayı kolaylaştıracak bir mekanizmaya bu sebeple ihtiyaç duyulmuştur. Avrupa İstikrar Mekanizması'nın sağlayacağı fon yardım programları uyum programına bağlı kalınarak, yapısal reformlar gerçekleştirmek gibi sıkı bir koşullandırma politikasına bağlanmıştır.²⁵

Lizbon Antlaşması ile AB'nin kurumlarından biri konumuna gelen Avrupa Merkez Bankası (AMB) bu süreçte oldukça aktif bir kriz yönetimi rolü oynadı.

İstikrar ve Büyüme Pakti çatısı altında makroekonomik dengesizlikler sıkı denetim altına alınmış olup, ekonomi politikalarının koordinasyonunun etkinleştirilerek krizlere karşı güven ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır.

cünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler: "Euro Rekabet Pakti", ABGS, Mayıs 2011, Ankara, http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/euro_plus_pact.pdf.

24 Avrupa İstikrar Mekanizması resmi internet sitesi, erişim 24 Ocak 2013, <http://www.esm.europa.eu/about/index.htm>.

25 The European Stability Mechanism, (July 2011): 72-73.

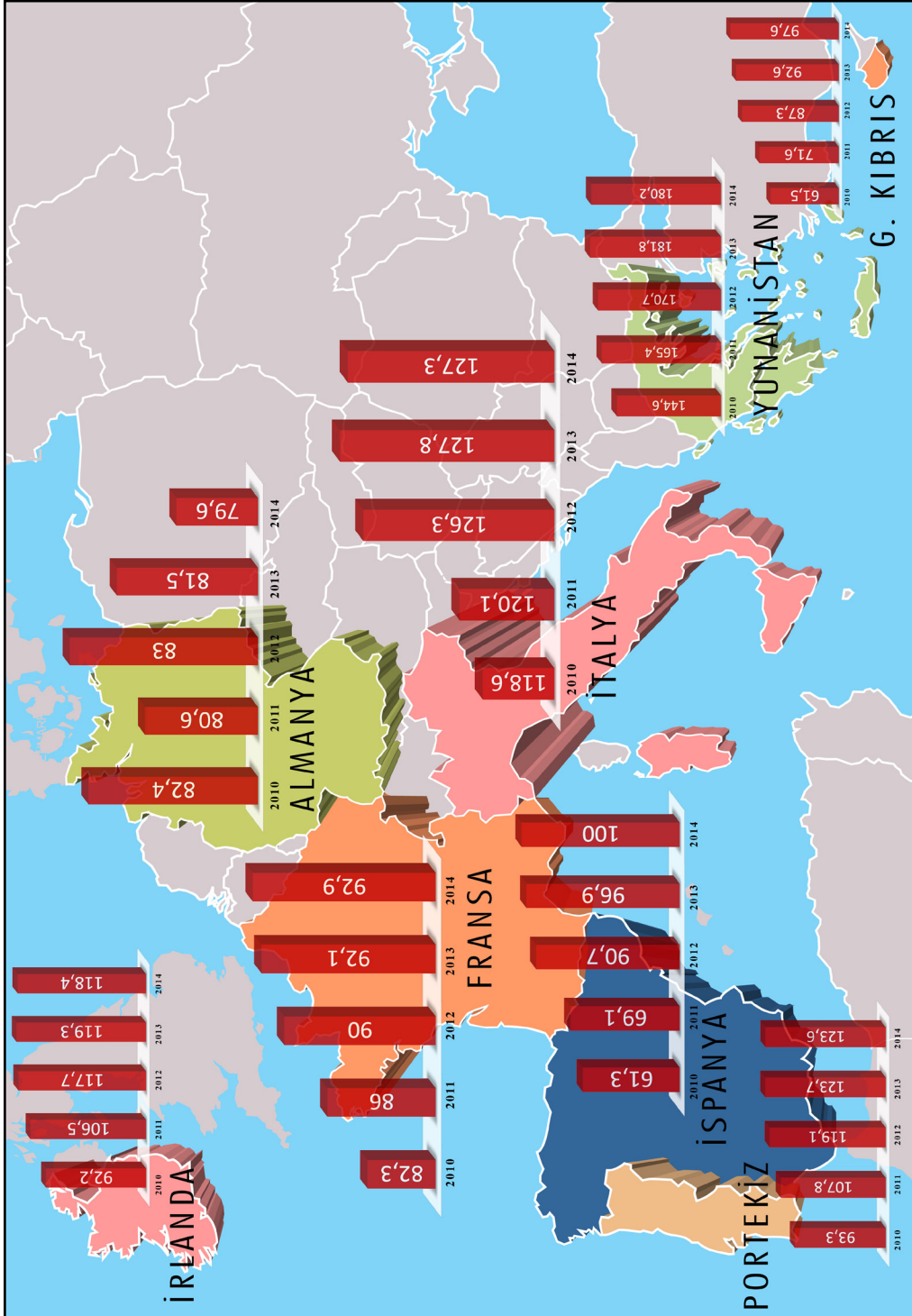
miş ve yetkilerini tüm imkânlarıyla kullanmıştır. Yunanistan'da başlayan borç krizi sonrasında AMB 10 Mayıs 2010 tarihinde devlet tahvillerini satın almak üzere Tahvil Pazar Programı'nı başlatarak Euro Sistemi felsefesine aykırı hareket etmiştir. Önceki bölümde bahsi geçtiği üzere Euro Sistemi üye devletlere doğrudan mali yardım yapılmaması üzerine temellendirilmiş olmasına rağmen, AMB ikincil pazarlardan tahvil alınmasının Lizbon Antlaşması'na ve AMB tüzüğüne aykırı olmadığını savunmuştur.²⁶

Mali krizle mücadelenin bir kolu olarak, ekonomik ve parasal birliğin güçlendirilmesi adına Euro bölgesinde bankacılık sektörünün tek ve ortak gözetim mekanizması altında olmasına yönelik Avrupa Komisyonu 12 Eylül 2012 tarihinde bir tasarı sunmuştur. Tasarıya göre bankacılık alanında bir kontrol mekanizması oluşturulacak ve Avrupa Bankacılık Kurumu'nun işleyişinde değişime gidilecekti. Avrupa Merkez Bankası'nın ise bu değişimlerle paralel şekilde denetim gücünde artış olacak, Avrupa Bankacılık Kurumu da üye devletlerin bankalarının mali düzenlemelere uyum düzeylerini denetleyecekti. AMB bir yandan üye ülkelerinin bankalarını soruşturma, diğer yandan para cezası uygulama yetkisine de sahip olacaktı. Bu çerçevede AMB üzerinde de Avrupa Komisyonu ve Parlamentosu'nun denetimi altında kalacaktı. AB Komisyonu Başkanı Barosso bu tasarının ne kadar gerekli olduğunu üye devletlerin bankalarının uluslararası çalışmalarına karşılık denetimlerinin ulusal düzeyde kalması ve koordinasyonun yeterli seviyede olmamasıyla açıklamıştır.

15 Nisan 2014 tarihinde nihai olarak karara bağlanan Avrupa Bankalar Birliği ile yasal çalışmalar sonlanmış ve ekonomik ve parasal birlik güçlendirilmiştir. ABB ile bankacılık sektörüne olan güven sağlanırken, gerçek bir Avrupa denetleme ve sorun çözme sistemi de oluşturulmuştur. Bu kapsamda AB Parlamentosu'nun kabul ettiği birbiriyle bağlantılı üç temel belge mevcuttur. Bunlardan ilki olan *Bankaların yeniden yapılandırılması ve çözüm direktifi* (IP/12/570) ile bankaların iflaslarına ve iflastan kurtulmalarına yönelik düzenlemeler belirlenmiştir. Bu direktif ile banka krizlerini çözmek için gerekli araçlar tanımlanmış ve uyumlaştırılmıştır. Tek çözüm mekanizması direktifi (IP/13/674) ile ise Bankaların yeniden yapılandırılması ve çözüm direktifi uygulamaya konulmuş, sınır aşan ve ulusal bankaların karşılaştıkları sorunların çözülmesinin kolaylaşması amaçlanmıştır. Direktif AB üyesi ülkelerin bankalarına uygulanacağı gibi, direktif ile bağlı olmayı kabul eden ülkelerin

26 Carlo Panico & Francesco Purificato, "The Debt Crisis and the European Central Bank's Role of Lender of Last Resort", *Economy Research Institute Working Paper Series*, No 306, (January 2013): 2.

Kamu Borç Stoğunun GSYH'ya Oranı (%)

Kaynak: <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/public-debt-percentage-gdp>.

bankacılık sistemi üzerinde de etki doğuracaktır. Mevduat Garanti Planları (IP/10/918) ile ise mevduat sahiplerinin bankanın sorunlarından bağımsız olarak 100.000 Euro'ya kadar sigorta altına alınması söz konusudur.²⁷

Federalizm Tartışmaları

Mali krizi analiz ederken, krizin geldiği noktada ekonomik ve parasal birlik yapısıyla ilgili hangi eksikliklerin ortaya çıktığı ve hangi kurumsal reformlarla bu boşlukların doldurulmaya çalışıldığı cevabı aranması gereken sorulardır. Yaşanan mali kriz bütünleşme modeli konusunda sıkça gündeme getirilen tartışmaları da canlandırmıştır. Euro bölgesi krizinin temel sebebini federalizmde arayanlar yanında, üyelerin Birlik içinde farklı bütünleşme düzeyleriyle bağlı olmalarını öngören viteslilik tartışmaları da siyasi ve akademik çevrelerde dile getirilmektedir.

Birlik'in federal bir mali yapıya sahip olması konusu sıklıkla tartışılmaktayken, Euro krizi ile birlikte de siyasi gündemin üst sıralarına yükselmiştir. Ortak para biriminin mali birlik kurulmadan gerçekleştirilemeyeceğine dair inanç oldukça yaygındır. Mali birlik oluşturulması için gerekli adımlar Fuest ve Peichl tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

- Üye devletler için mali kurallar yanında koordinasyon için de kurallar,
- Kriz çözüm mekanizması,
- Kamu borçları için ortak garanti,
- Mali denkleştirmeyi sağlayacak bir mekanizma,
- Genişletilmiş AB bütçesi oluşturulması.²⁸

Bütçe federalizmi kamu maliyesinin merkezi bir şekilde mali politikaları, kamu harcamalarını ve borç yönetimini de içine alan bir yapılanma şeklidir. Avrupa özelinde bakıldığında, kısa vadede kamu borçlarını ortak bir zeminde ele alarak borcu yüksek olan üyelerin pazarlara ulaşmalarını kolaylaştıracak şartların geliştirilmesini gerektirir. Uzun vadede ise federal bir bütçe oluşturarak krizlerin etkilerini zayıflatmak söz konusudur. Ancak mali politikalarda

²⁷Finalising the Banking Union: European Parliament backs Commission's proposals (Single Resolution Mechanism, Bank Recovery and Resolution Directive, and Deposit Guarantee Schemes Directive), European Commission, Statement, Brussels, 15 April 2014, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-119_en.htm

²⁸Olivier Bargain, Mathias Dolls, Clemens Fuest, Dirk Neumann, Andreas Peichl, Nico Pestel, Sebastian Sieglösch, "Fiscal Union in Europe? Redistributive and Stabilising Effects of an EU Tax-Benefit System", *The Institute for the Study of Labor (IZA) Discussion Paper*, No 6585, (May 2012): 1-5.

yetki devri söz konusu olacağından üye devletler bu seçeneğe pek sıcak yaklaşmamaktadır. Başka bir deyişle, AB düzeyinde federal bir bütçenin varlığı, supranasyonal bir otoritenin bir vergiyi kaldırmasını veya toplanan vergiyi ortak olmasınınberaberinde getirecektir. Federal bütçenin işlerlik kazanması Avrupa vergisinin oluşturulması ve mali alanın merkezileşmesi ile mümkün olabilecektir.²⁹

Federalizm tartışmalarında üye devletler farklı görüşler ileri sürmektedirler. Almanya Siyasi Birlik'ten bahsederken, Fransa Siyasi Avrupa'da ısrar etmektedir. Siyasi Birlik prensip itibariyle federalizmle doğrudan ilişkilidir ve topluluk kurumlarının güçlenmesini talep etmektedir. Siyasi Avrupa ise uluslararası alanda bir güç odağı olmak, ABD'yi dengelemek düşüncesi üzerine temellenmektedir ve bünyesinde hükümetler arası kurumların rollerini arttırma hedefini barındırır. AB sisteminde her ne kadar son karar yetkisi üye devletlerin tasarrufunda olsa da, kriz yönetimi konusunda hükümetler arası yöntemin sınırları görülmüştür. Topluluk kurumlarıyla hükümetler arası metod arasında bir denge kurulması, bu yolla siyasi birliğin temellerinin atılması gerekliliği göze çarpmıştır.³⁰

Bu hedefe ulaşmak için çözümlenmesi gereken iki temel konu bulunmaktadır. Birincisi etkinlik eksikliği, ikincisi ise topluluk kurumlarının meşruluğu sorunudur. Son yıllarda fark edilmiştir ki AB, etkin bir yürütmeye sahip olamamakta, Komisyon gerekli siyasi liderliği gösterememekte ve üye devletler ön planda rol oynamaktadır. Konsey ve Parlamento ise kriz dönemlerinde müzakere platformu olmanın ötesine geçememekte ve karar alma mekanizması olarak etkin olamamaktadır. Meşruluk sorunsalında ise ön plana çıkan olgu AB vatandaşlarının AB'ye duydukları güvenin giderek azalıyor olmasıdır. Bu bağlamda krizden çıkmak adına öngörülen yardım planlarına halkların karşı çıkmalarının altında yatan neden güven eksikliğinde aranmalıdır.³¹

Avrupa'nın siyasi örgütlenmesinin temel taşlarını oluşturan ulusal kimliklerin ve tarihi karakteristiklerin varlığının hükümetler arası yöntem ile korunduğunu düşünmek doğru değildir. Bu yöntem sonuç itibariyle kimi üyelerin hâkim konuma yerleşmesine hizmet etmektedir. Oysaki federal sistem ile konu itibariyle yerel düzeyde karar verilebileceği gibi, ekonomi politik veya uluslararası sorunlar üzerine AB düzeyinde, sağlık, sosyal yardım gibi alanlarda ise devlet

²⁹ Huart, "La crise de la zone euro: quelles sont les solutions durables?", 6.

³⁰ Henri Weber, Thierry Chopin ile söyleşi, "Entretien avec Thierry Chopin sur la Gouvernance Européenne", (24 Ocak 2013): 2-4, http://www.henri-weber.fr/europe.php?europe_article_id=129

³¹ Weber, 4.

düzeyinde yetki paylaşımı yoluyla karar alınabilecektir. AB'nin ortak para, merkez bankası, bütçe gibi federal araçları hâlihazırda bulunmaktadır. Ancak mali kriz bu araçların yetersizliklerini gözler önüne sermiştir.³²

İki Viteslilik mi Çok Viteslilik mi?

2013 yaz aylarından itibaren Euro'ya olan güvenin artmakta olduğu ve uyum programları sayesinde İrlanda ve Portekiz ekonomilerinde düzelme olduğu, Yunanistan'da olumlu yönde ilerleme sağlandığı görülmektedir. Euro bölgesi kısa tarihçesinde önemli bir krizleyüz yüze kalmıştır. Kurumsal çerçeveden, supranasyonal ve ulusal yönetim çatlaklarından kaynaklanan krizden çıkarılacak derslerin başında politik bütünleşme eksikliği gelmektedir.³³

İki vitesli Avrupa, Birlik'in mevcut durumunu yansıtmaktadır ve belli bir grup üyenin belirli alanlarda daha hızlı ve ileri bütünleşmesini kapsar. Üyelerin farklı politika alanlarında farklı tercih ve çıkarları olabileceği düşüncesinden hareket eden bu tartışma, üyelerin farklı düzeyde yükümlülük altına girmek isteyeceklerini de ele almaktadır.³⁴ İki vitesli bir Avrupa'da, ekonomik durgunluk AB bütünleşmesini nasıl etkiler sorusuna birkaç şekilde cevap verilebilir; ilerde siyasi krizlere sebep olacak şekilde Euro bölgesinde iki yahut çok sınıflılık başlaması, Almanya'nın daha sıkı bir liderlik yürütüp Avrupa halklarından uzaklaşması, Britanya'nın AB'den ayrılması. Merkezin yönettiği bir mali sistemde çevre ülkeleriyle bir ayrışma yaşanması ve bunun da siyasi tıkanıklıklara sebep olması muhtemel gözükmektedir. Atina ile Berlin arasında yaşanan gerginlikler bu öngörünün ne kadar gerçekçi olduğunun kanıtıdır.³⁵

AB'nin genişleme dalgalarının ve derinleşmesinin hem kendi kimliğinin oluşmasında hem de komşularının kimliğinin dönüştürülmesinde etkili olduğu görülmektedir. Orta ve Doğu Avrupa'lı üyelerin alınmasıyla Rusya ile ilişkilerinde yeni bir döneme giren AB, Güney Kıbrıs'ın üyeliğe kabul edilmesiyle de Türkiye ile yeni bir açmaza girmiştir. Ancak üye sayısındaki hızlı artış AB'de hazmetme kapasitesinin aşılmasına, başka bir deyişle genişleme yorgunluğuna sebep olmuştur. Bu da bütünleşmenin yeni alanlara genişleterek gerçekleşmesini engellemektedir. Bahsi geçen soruna çözüm arayan bütünleşme düşünürleri esnek bütünleşme modelini geliştirmiştir. Model ile çok sayıda üyenin eş zamanlı koordinasyonunu sağlamak için belirli ortak politika

32 Bertoncini, Chopin, Cloarec, Jamet, Klau, Rutkowska-Faloni, "De l'Europe des Etats..."

33 European Central Bank, *Occasional Paper*, No 144, (February 2013): 35.

34 Paul Craig, "Two-Speed, Multi-Speed and Europe's Future: a Review of Jean Claude Piris on the Future of Europe", University of Oxford, *Legal Research Paper Series*, Paper no 4/2013, (January 2013): 805.

35 Wight, s 17-18.

alanlarında üyelerin farklı hak ve yükümlülüklerle sahip olma olanağı sunulmaktadır. Bu modelden yola çıkarak tartışılmaya başlanan çok vitesli Avrupa (multi-speed Europe) fikri, ortak hedefleri belirleyen, bütünleşmeye öncülük eden ve onu ileriye taşıyan bir ülke grubu belirlemek üzerinedir. Ülke grubunu izleyen diğer üyeler ortak hedefleri paylaştıkları halde izlenen takvimde farklılıklar söz konusudur. Başka bir yaklaşım bütünleşmenin esnekliğini mekan açısından ele alan değişken geometri Avrupa'dır (variable geometry Europe) ki farklı bütünleşme seviyelerindeki ülkelerden oluşmakla beraber, ortak hedef veya ortak bir takvim mevcut değildir. Schengen bölgesinin oluşturulması bu modele örnektir. Esnek bütünleşme modellerinden bir diğeri olan menü usulü Avrupa'da (Europe à la carte) ülkeler katılacakları ortak politika alanlarını seçme konusunda tam serbestliğe sahiptir. Üyelerin sahip olduğu ortak hedefler en alt seviyededir, dolayısıyla bir bütünleşmeden ziyade işbirliğine benzeyen bir yapıdır.³⁶

AB'nin krizi kavramı kullanılırken başta mali kriz olmak üzere siyasi ve sosyal kriz de göz önüne alınmıştır. AB'nin içinde bulunduğu kimlik krizi, göç olgusu, yabancı korkusu, sağın yükselişi, sosyal sorunlar gibi konular ekonomik krizin Birlik ve ulusal düzeylere yansımalarıdır. Bu noktada göç sorunsalı bu krizler tarafından hem araçsallaştırılmakta, hem de krizlerin sebep ve sonuçları arasında temel bir olgu olarak yer almaktadır.

3) AB'NİN SOSYAL VE SİYASİ KRİZİ: GÖÇ OLGUSU

Tek Pazar ve EPB'nin tartışıldığı 1980'li yıllarda dönemin AB Komisyonu Başkanı Jacques Delors tarafından Avrupa Sosyal Modeli adında bir nosyon ortaya atılmıştır, ki bu şekilde AB'nin sadece ekonomik bütünleşme değil aynı zamanda sosyal bütünleşmeyi de gerçekleştirecek bir derinleşme içinde olduğu mesajı verilmek istenmiştir. Ancak modelin tanımlaması hiçbir zaman açık bir şekilde yapılamamış, bazen AB'nin mevcut durumuna atıf yapılırken kullanılmış, bazen de Birlik'in ulaşması gereken normatif bir model gibi sunulmuştur. Model; tam istihdam, ücretlerin gelişime orantılı olarak artması, sosyal güvenlik sisteminin işlerliği, sosyal diyalogun Avrupa, ulusal ve sektörel düzeylerde teşvik edilmesi, kamu sektörünün korunması, AB Antlaşması'na sosyal haklarla ilgili maddelerin eklenmesi gibi amaçlar içermektedir.³⁷

36 Haluk Özdemir, *Avrupa Mantiğı: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2012): 305-308.

37 Klaus Busch, Christoph Hermann, Karl Hinrichs, Thorsten Schulten, "Euro Crisis, Austerity Policy and the European Social Model: How Crisis Policies in southern Europe Threaten the EU's Social Dimension", *Friedrich Ebert Stiftung, International Policy Analysis*, (February 2013): 5.

Mali krizin ortaya çıktığı 2008 yılından bu yana AB ekonomik sorunların kö-
rüklediği sosyal krizle de karşı karşıya kalmıştır. Şirketlerin iflasları sonucu
işsizlik oranlarının artması, maaşların düşüşü, sosyal güvenlik sistemindeki
kesintiler, tüketici vergilerindeki yükseliş, yoksulluk oranındaki artış Birlik'in
içinde bulunduğu sosyal krizin ana eksenlerini oluşturmaktadır. Özellikle iş-
sizlik sorunundan en çok etkilenenler genç nüfustur. Ekonomik krizin en çok
etkilediği bir başka grup ise entegrasyon için öngörülen bütçelerde kısıntıya
gidilmesiyle yaşam şartları daha da zorlaşan göçmenlerdir. Hollanda veya İs-
veç gibi ülkelerde popülist politikacıların söylemlerini güçlendiren ekonomik
krizin etkileri, Fransa, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde de çok kültürlülük
tartışmasını körüklemiştir.

AB bu tartışmaların ortasında, göç konusu liderler ve halklar tarafından
sıklıkla gündeme getirilen ve çözüm arayışlarına sebep olan bir sorunsaldır.
Göçün kapsam ve doğası bakımından değişime uğraması, siyasilere de kendi-
lerini karmaşık bir politika alanında bulmasına neden olmaktadır. Göçmenler
nadiren kısa süre sonra anavatanlarına dönerken, genelde ev sahibi ülkede kal-
maya devam etmekte ya da başka ülkelere çalışmaya gitmekte ve vatandaşlık
edinmeye çalışmaktadır. AB vatandaşlarının faydalandıkları serbest dolaşım
ise göç konusunu karar alıcılar için dinamik bir alana dönüştürmektedir. Göç-
menlerin ikinci jenerasyon nüfusundaki artış hızı ise, ki çoğunluğu AB va-
tandaşlığına sahiptir, daha geniş bir tartışmanın konusunu oluşturmaktadır.³⁸
Göçle mücadele politikasının temelini anlamak için kısaca göç geçmişine
değinilmesi faydalı olacaktır.

AB'nin Göç Geçmişi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın yeniden yapılanma aşamasında
yüksek oranda iş gücüne ihtiyaç duyulmuş ve bu gereksinim Güney Avru-
pa, Türkiye ile Kuzey Afrika'dan karşılanmıştır. Almanya gibi sömürge geç-
mişi olmayan ülkeler ikili iş gücü anlaşmalarıyla iş göçü sağlamış, Birleşik
Krallık, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi ülkeler ise eski sömürgelerinden
niteliksiz iş gücü elde etmiştir. Almanya'nın misafir işçiler için uyguladığı
politika ülkesine gelenlerin iş buldukları sürece topraklarında kalmalarına izin
verilmesi üzerine inşa edilmişti. Birleşik Krallık ise daha farklı bir yöntem
izleyerek 1948 yılında sömürgelerindeki halka İngiltere vatandaşlığı vererek
sosyal, siyasi ve ekonomik haklardan yararlanma imkânı tanımıştır. Göçlerin
yüksek oranda artması karşısında ise 1962 yılında göçleri kısıtlamaya yönelik
ilk düzenlemeleri yapmaya başlamıştır. Fransa'da şirketler ise Cezayir, Fas ve

³⁸ Elizabeth Collett, "Facing 2020: Developing a New European Agenda for Immigration and
Asylum Policy", *Migration Policy Institute, Policy Brief Series*, Issue No 1, (February 2013): 2.

Tunus'tan gelen göçmenleri doğrudan işe alma yönetimine başvurmuş ve göçmen işçilerin statüleri Ulusal Göç Bürosu aracılığıyla düzenlenmiştir. 1970'li yıllarda ilk göç dalgası sona ermiş olsa da, Avrupa ülkelerine gelen ve kimisi vatandaşlık kazanmış kişiler aile kurma yoluyla kendi ülkelerine dönmemeyi seçmiştir. Hükümetler aile birleşmesi kurallarına yeni kısıtlamalar getirmiş ve anavatanlarına dönmelerini teşvik etmeye çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Böylece Avrupa'da çok kültürlü ve çok dilli toplumlar ortaya çıkmıştır. Başlangıçta iş gücü açığını örtmek üzere çalıştırılan göçmenlerin ekonomik sıkıntılar sona erdiğinde ülkelerine dönecek olduklarına duyulan inanç, zaman içinde göçmenlerin bulundukları ülkelerde kalma eğilimi göstermeleriyle göçe karşı siyasi bir duruşa dönüşmüştür.³⁹

Göç politikası bir devletin toprağına yönelik olan, toprağından geçen veya toprağı üzerinden gerçekleşen dolaşıma yönelik politikadır. Başka bir devletin vatandaşına uygulanabileceğı gibi bir devlet kendi vatandaşlarına da göç politikasını uygulayabilmektedir ve kapsamı oldukça geniştir. Sınır kontrolleri, sığınma politikası, iş göçü, bütünleşme politikası (göçmenlerin eğitim ve sosyal hakları ile ayrımcılığa maruz kalmama hakları), kendi vatandaşlarının yurtdışına çıkışı, yurtdışındaki diaspora hakkındaki politikalar genel olarak göç politikası dahilinde ele alınmaktadır. Bu alanda odaklanılan unsur devletin hedeflerine ve önceliklerine göre farklılık gösterebilmektedir.⁴⁰

Göçmenler konusunda AB politikası incelenirken yasal ve yasadışı göçmenler şeklinde bir sınıflandırma yapılması uygun olacaktır. Sürdürülebilir bir göç politikası, yasadışı göç konusundaki düzenlemelerle sağlanabilir. Bu çerçevede AB'nin öncelikli hedef alanı yasadışı göçmenlere işverenler, insan ticareti yapanlar ve belgesiz göçmenler üzerinden kâr elde edenlerdir. Yasadışı yollarla AB topraklarına gelen göçmenlerin Temel İnsan Hakları Şartı'na uygun şekilde ülkelere geri gönderilmeleri, kaynak ve geçiş ülkeleriyle işbirliği yapılması, yasadışı göçle mücadelenin sac ayaklarını oluşturmaktadır.⁴¹

AB'de Birlik düzeyinde bir göç politikasından bahsedilememesi bu alanın devlet egemenliğinin kapsamında olduğu ve ortak yaklaşım üretme iradesinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Adalet ve İçişleri sütununda bir alt kategori olarak ele alınan göç politikası sınır kontrolleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

Sürdürülebilir bir göç politikası, yasadışı göç konusundaki düzenlemelerle sağlanabilir. Bu çerçevede AB'nin öncelikli hedef alanı yasadışı göçmenlere işverenler, insan ticareti yapanlar ve belgesiz göçmenler üzerinden kâr elde edenlerdir.

39Randall Hansen, "Migration to Europe since 1945: Its History and its Lessons", *The Political Quarterly Publishing, Co. Ltd*, (2003): 25-29.

40 Agnieszka Weiner, "EU Cooperation Challenges in External Migration Policy, EU-US Immigration Systems", Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole, European University Institute, (2011): 1.

41 AB Komisyonu resmi internet sitesi, DGs Home Affairs / Immigration, erişim 10.02.2014, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/immigration/index_en.htm.

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle AB'nin göçmen işgücü yönetişimi konusunda yeni olasılıklar ve yeni bir perspektif açılmıştır. Antlaşma AB üyelerine Birlik'in ortak göç politikası kabul etmesi gerektiğini, üyelerin sadece güvenlik bağlantılı sorunları çözmekle kalmayıp aynı zamanda göç dalgalarını yönetmek ve üçüncü ülke vatandaşlarına adil muamele yapmakla sorumlu olduğunu belirtmiştir.

AB içindeki göç hareketleri, organize suçlar ve terörizmle mücadele, TREVI (1976), Göç Ad Hoc Grubu (1986) ve Serbest Dolaşım Koordinasyonu (1988) gibi hükümetlerarası gruplarla yürütülmüştür. Amsterdam Antlaşması'yla Schengen Anlaşması çerçeve belgesi sunulurken sığınma politikası, sınır yönetimi, insan ticareti, yasadışı göç dalgalarıyla mücadele, vize politikası, yasal göçmenlerin hakları gibi konularda AB düzeyi ulusal düzenlemeleri uyumlaştırma olanağına erişmiştir. Siyasi birlik adına atılan adımlar sonucu ulusal düzlemde ele alınan göç politikası ortak gündeme girmiştir. Schengen Antlaşması yürürlüğe girmesiyle oluşan serbest dolaşım alanı, bu alanda bulunan yabancılara karşı ortak politikalar üretme gerekliliğini doğurmuştur. AB'nin temel prensiplerinden olan eşit muamele, Konsey'in 1999 yılındaki Tampere Zirvesi'nin sonuç bildirisinde "üçüncü taraf ülkelerin vatandaşlarının statülerinin, üye devletlerin vatandaşlarına yakın olması gerektiği" belirtilmiştir. Bu tarihten itibaren Tampere Zirvesi esas alınarak yapılacak uyumlaştırma düzenlemeleri Komisyon tarafından belirlenmiş ve göç artık sadece güvenlik perspektifinden değil ayrıca haklar bakımından da ele alınmaya başlanmıştır. Her ne kadar Lizbon Antlaşması göç konusunda AB eylemlerini hukuki zemine oturtmuş olsa da, sosyal politikalar hâlâ AB'nin yetki alanı dışındadır, bu sebeple göç politikası güvenlik eksenli olarak ele alınmaktadır.⁴²

Amsterdam Antlaşması'na kadar hükümetlerarası alanda sınır kontrolleri ve sığınma politikası kapsamında işbirliğini artırma yaklaşımı zamanla daha karmaşık bir hal almıştır. Üçüncü devletlerle müzakere ve göçle ilgili işbirliğinin geliştirilmesi, göçmen hakları ve entegrasyon sorunları da bu alana eklenmiştir. Küresel nüfusun artış hızı, dolaşımın artması ve küresel alanda tartışma konularının farklılaşması, AB'nin göç gündemini yeniden yapılandırmış ve dış ilişkilerin önemini kanıtlamıştır. Örneğin 2001 yılında başlatılan Bern Girişimi, kapsamlı bir göç politikası inşa etmek için gerekli temel kavramları ele almıştır. 2005 yılında ise Göçe Küresel Yaklaşım adıyla göç politikasında yeni bir dönem başlatılmış ve üç boyut belirlenmiştir: yasal göç konusunda üçüncü ülkelerle işbirliği, yasadışı göçle mücadelede destek, göç ve kalkınma. Coğrafi hedefi başlangıçta Afrika olan yaklaşım ilerleyen yıllarda ilgi alanını doğu ve güney komşularına genişletmiştir. Ancak göç konusunda üyeler arasında farklı görüş ve politikaların varlığı Göçe Küresel Yaklaşımın hedeflendiği gibi yürürlüğe konulmasına engel teşkil etmektedir. Göç politikasının etkinliğinin sağlanamamasında kurumsal eksiklikler de önemli rol oynamaktadır. Komisyon ve ona bağlı Genel Müdürlükler genel politika yönelimlerini belirlemekte, Avrupa Dış Eylemler Servisi (EEAS) ise göçle ilgili konularda lider kurum görevini yürütmektedir. Ancak bütçe programla-

⁴²Weinar, "EU Cooperation Challenges in External Migration Policy", 2-3.

ması üzerinde herhangi bir yetkisi olmadığı ve göç politikalarının dış boyutuna yönelik harekete geçemediği için beklenen yararlığı göstermemektedir.⁴³

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi, AB'ne göçmen işgücü yönetişimi konusunda yeni olasılıklar ve yeni bir perspektif açmıştır. Antlaşma AB üyelerine Birlik'in ortak göç politikası kabul etmesi gerektiğini, üyelerin sadece güvenlik bağlantılı sorunları çözmekle kalmayıp aynı zamanda göç dalgalarını yönetmek ve üçüncü ülke vatandaşlarına adil muamele yapmakla sorumlu olduğunu belirtmiştir. Lizbon Antlaşması'nın getirdiği önemli bir yenilik ise göçle bağlantılı konuların ortak karar mekanizmasına alınması olmuştur ki, bu sayede Parlamento, Konsey'in nitelikli çoğunlukla aldığı kararlarda ortak yasama organı olarak rol üstlenmiştir. Avrupa Komisyonu ise Stockholm Programı çerçevesinde yasal göçmenlerin kabulüyle ilgili ortak bir göç politikasının nasıl oluşturulması gerektiği üzerinde eylem planı oluşturmakta, bu sayede iş gücü eksikliğini tamamlamayı ve giderek artan dolaşım hızına uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır.⁴⁴ Stockholm Programı ile 2010-2014 yılları arasındaki dönem için adalet, özgürlük ve güvenlik alanındaki öncelikler belirlenmiş ve ilerleme sağlanması adına vatandaşların ihtiyaçları ön planda tutulmuştur. Programın öncelikleri arasında Frontex'in etkinliğinin ve Schengen bölgesinde işbirliğinin arttırılması ile sınır ötesi güvenliğin sağlanması için üçüncü ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi de yer almaktadır.⁴⁵

Bireylerin küresel ölçekte dolaşım kabiliyetindeki artış, avantajları ve sorunlarında beraberinde getirmektedir. Yasal göçmenler konusunda AB politikalarının temel amacı dengeli, kapsamlı, dayanışma içinde ve sorumlulukları gözeterek ortak bir göç politikası üretmektedir. Bu sayede de ekonomik kalkınma ve uzun dönemli gelişmenin sağlanacağı öngörülmektedir. Yasal göçmenler konusunda ev sahibi ülkenin entegrasyon koşullarına önem vermesi göç politikasının önceliklerinden biridir. 25 Mayıs 2009 tarihinde kabul edilen AB Mavi Kart Direktifi (2009/50/EC) yasal göçmenlerin AB ülkelerine giriş, ikamet ve çalışma koşullarını belirlemektedir. Ayrıca 2011 Aralık ayında kabul edilen Tek İzin Direktifi(2011/98/EU) AB vatandaşı olmayan çalışanlar için koşullar belirlenmiştir. AB'nin göçmenliğe yaklaşımı entegrasyon kavramıyla da doğrudan ilintilidir. Göçmenlerin başarılı bir şekilde ev sahibi ülkeye

⁴³ Weinar, "EU Cooperation Challenges in External Migration Policy", 3-7.

⁴⁴ Yves Pascouau, "Intra-EU Mobility: The "Second Building Block" of EU Labour Migration Policy", *EPC Issue Paper*, No 74, (May 2013): 2.

⁴⁵ Stocholm Programı için detaylı bilgi: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/jl0034_en.htm

entegre olmaları AB'nin kalkınması açısından önemli bir fırsat olarak görülmektedir.⁴⁶

Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden yapılanma aşamasında dışarıdan işgücü sağlama yoluyla göçmenleri kabul etmiş olan Avrupa ülkeleri, günümüzde hukuki yollardan topraklarına gelen göçmenlerin entegrasyon sorunlarını çözmek konusunda zorluk çekmektedir. Yasadışı göç yoluyla Avrupa ülkelerine giden kişilere karşı alınan önlemler ise insan haklarına saygı ilkesiyle çelişmektedir. Avrupa nüfusu içinde “ötekileştirme” sorunuyla karşı karşıya kalan göçmenler zor şartlarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır.

AB ülkelerinin göçmenlerle ilgili yaşadığı sorunlar hem tek tek ülkeleri, hem de AB, AGİT, OECD veya BM gibi örgütleri doğrudan ilgilendirmekte ve bu kurumları konu üzerine düzenlemeler hazırlamaya itmektedir. AB'nin tek pazar politikasının en önemli ayağı kişilerin, malların, sermayenin serbest dolaşımı oluşturmaktadır. Üyeler arasında iç sınırların kaldırılması ve dış sınırlarda güvenliğin işbirliğiyle sağlanmasına ağırlık verilmekte, iltica hakkı talebinde bulunanlar ve göçmenlerle ilgili olarak ortak politikalar belirlenmesine öncelik tanınmaktadır.

Göç konusu tıpkı ekonomik kriz gibi çok boyutlu olarak çalışılması gereken ve hem üyeler hem Birlik, hem de göçmenler düzeyinde incelenmesine ihtiyaç duyulan bir husustur. Bu konunun birlikte ele alındığı önemli bir AB ilkesi ise serbest dolaşımdır. Göçle mücadele çerçevesinde alınan önlemlerin de serbest dolaşım ilkesiyle çelişmemesi dikkat edilmesi gereken bir konudur. Avrupa bütünleşmesinin temel prensipleri arasında yer alan kişilerin serbest dolaşımı Roma Antlaşması'nın da kurucu unsurlarından biridir. 1980'li yıllarda Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Hollanda iç sınırları olmayan bir alan yaratmak istemişler, Schengen bölgesini kuran Schengen Anlaşması da bu ortamda 1990 yılında son halini almış ve 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Schengen bölgesi ülkeleri arasında iç sınırları kaldıran ve tek bir dış sınır oluşturan anlaşma ile birlikte ortak sınır kontrolleri, ortak vize işlemleri ve ortak sığınma politikası dönemi başlamıştır. Üye devletler, özgürlük ve güvenlik arasındaki dengenin sağlanması adına telafi edici önlemler alarak, polis ve adli otoriteler arasında işbirliği ve koordinasyon mekanizmaları oluşturmuştur. Amsterdam Antlaşması (1999) ile hükümetlerarası alanda bulunan bu işbirliği AB çerçevesine dahil edilmiştir.

Göç, sığınma ve güvenlik alanında işbirliğinin arttırılması amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda sınırların yönetimi için Dış Sınır Görevlileri Ortak

⁴⁶ AB Komisyonu resmi internet sitesi, DGs Home Affairs / Immigration, erişim 10.02.2014, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/immigration/index_en.htm.

Birimi(External Border Practitioners Common Unit) oluşturulmuştur. Sınır kontrolleri için ulusal projeleri yürüten ad hoc merkezleri koordine etmekteydi. Ortak Birim'in çalışmalarını ilerletmek maksadıyla Avrupa Konseyi tüzüğü ile 26 Ekim 2004 tarihinde Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi İçin Operasyonel İşbirliği Ajansı(FRONTEx) oluşturulmuştur.⁴⁷Frontex sınır yönetimi, üye ülkelerin koordinasyonu üzerinden göç politikası üretmek ve yürürlüğe koymakla yükümlüdür. AB'nin dış sınırlara müdahale edebilme kabiliyetini oluşturan Frontex, bireysel karar mekanizmasından ve operasyonları yürütecek kaynaklardan mahrum olması sebebiyle düzenlemelerin yürütülmesinden doğrudan üye devletler sorumlu kalmaktadır. Bir diğer ajans olan Avrupa Eğitim Vakfı ise komşu ülkelere ve BDT alanına insani kalkınma konusunda eğitim ve danışmanlık hizmeti vermek amacıyla kurulmuştur.

Göç politikası AB üyelerinin ulusal düzeyde düzenlemeler yaptığı alanlardan biri olduğu için, göçmenlerin ev sahibi ülkeyle bütünleşmeleri adına yürütülen projelerin fonlanması ve koordinasyonu da ulusal devletler tarafından sürdürülmektedir. AB üyesi devletlerin halkları göçmenlere kuşkuyla bakmakta, kendi ülkelerine olumsuz etki yaptıklarına inanmaktadır. Ayrıca hükümetlerine yönelik de güvensizlik içinde bulunan vatandaşlar, göç dalgalarıyla mücadele edilemediğini düşünmekte, hükümetler de göç politikalarında reform yapmak yerine kısıtlayıcı düzenlemeler yapmayı tercih etmektedir. Ulusal düzeyde yaşanan güvensizlik AB düzeyinde de hissedilmekte, Birlik'in göçle mücadele konusundaki rolü Euro-şüpheciler tarafından eleştirilmektedir.⁴⁸

Özellikle 1990'ların sonundan itibaren AB ülkelerinin karşılaştığı düzensiz göç, Birlik'in hem göç politikasını hem de sınır rejimini karmaşıkleştirmiştir. Yasadışı göçmenler ve sığınma talep edenlerin bilgilerinin toplanmasına yönelik biyometrik bir veri bankası olan Eurodac 2000 yılında oluşturulmuştur.2002 yılında Komisyon tarafından Avrupa Sınır Koruma Birlikleri'nin AB'nin dış sınırlarının yönetiminden sorumlu bir kurum olarak önerilmiştir, ancak üyeler bu öneriye ulusal sınırları üzerindeki denetimlerini kaybetmek adına karşı çıkmıştır. Frontex bu açmazda Komisyon'un entegre bir sınır yönetimi planı ile üyelerin Schengen Anlaşması uyarınca dönüşümlü sorumluluk almaları arasında bir denge kurmuştur. Başka bir deyişle Frontex siyasi bir yapı kazanmak isteyen AB ile egemenliklerini korumak arzusundaki üye devletler arasında da uzlaşma sağlamıştır. AB Konseyi bu ortamda 2004 yılında Frontex'in kurulmasına karar vermiştir.⁴⁹

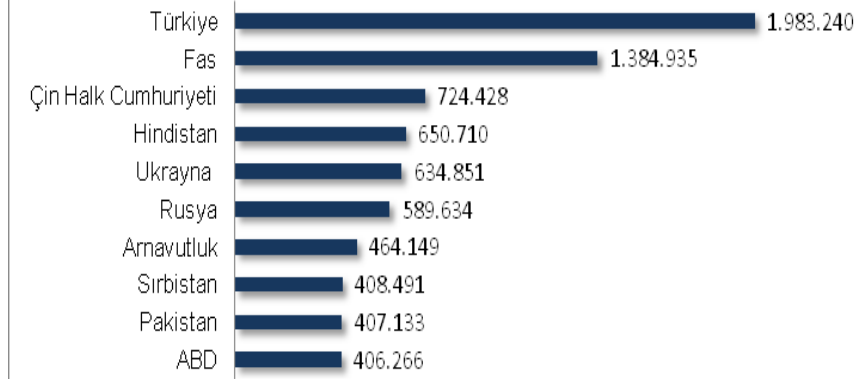
47 Frontex resmi internet sitesi, <http://frontex.europa.eu/about-frontex/origin>, erişim 10.02.2014 (detaylı bilgi için Avrupa Konseyi tüzüğü: (EC)2007/2004.)

48 Collett, "Facing 2020", 3-4.

49Bernd Kasperek, "Borders and Population in Flux: Frontex's Place in European Union's Migration Management", içinde The Politics of International Migration Management, (der.)

11 Eylül saldırılarından sonra Müslümanlara yönelik güvensizlik ve şüphecilik artmış, İslamiyet Avrupa değerlerine karşı bir tehdit olarak görülmeye başlamıştır. AB vatandaşlığında olsalar dahi Müslümanların Avrupa toplumuna aidiyetleri sorgulanmıştır. Bu durum popülist ve radikal sağ söylemler benimseyen siyasi partiler tarafından Euro-septik düşüncelerini desteklemek amacıyla da kullanılmış ve hâlâ kullanılmaktadır.

AB üyelerine göç gönderme oranlarına göre ülkeler

Kaynak: Eurostat, 2014, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/infographics/immigration/migration-in-eu-infographic_en.pdf

11 Eylül Saldırıları, Göç Politikası ve İslamofobi

Soğuk Savaş yılları boyunca komünizmi ortak tehdit algısına dönüştürüp ortak hareket güdüsüne sahip olan AB ülkelerinde, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından tehdit algılarında komünizm yerine İslamiyet ön plana çıkmıştır. 11 Eylül saldırıları, 2003 yılında İstanbul'da HSBC'ye, Neve Şalom ve Beth İsrail Sinagogu'na düzenlenen saldırılar, 2004'te Madrid metrosundaki patlamalar ve 2005'te Londra'daki olaylar İslamofobinin gelişmesine ve yerleşmesine zemin hazırlamıştır. AB karar alıcıları tehdit algılamalarının yeniden tanımlanması için çalışmalar yapmıştır.⁵⁰ Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Müslümanlara yönelik güvensizlik ve şüphecilik artmış, İslamiyet Avrupa değerlerine karşı bir tehdit olarak görülmeye başlamıştır. AB vatandaşlığında olsalar dahi Müslümanların Avrupa toplumuna aidiyetleri sorgulanmıştır. Bu durum popülist ve radikal sağ söylemler benimseyen siyasi partiler tarafından Euro-septik düşüncelerini desteklemek amacıyla da kullanılmış ve hâlâ kullanılmaktadır.⁵¹

Yüksek oranda göç alan AB üyeleri, özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından ülkelerindeki sosyal istikrarın, kültürel kimliğin ve iç güvenliğin uluslararası

Martin Geiger, Antoine Pécoud, (New York: Palgrave, 2010), Kindle sürümü, 123.

50 Erhan Akdemir, "11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırıları", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 8, No 1 (2009): 3.

51 Zuhal Yeşilyurt Gündüz, "The European Union at 50 – Xenophobia, Islamophobia and the Rise of the Radical Right", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 30, No.1, (March 2010): 37-39.

göç ile tehdit edildiği algısına sahip olmuştur. Dolayısıyla 11 Eylül'ün akabinde göç ve güvenlik aynı çerçevede değerlendirmeye alınmaya başlanmıştır. Sonuç olarak sınır güvenliği ve kontrolü, göç dalgalarının denetimi, göçmenlerin ev sahibi ülkeye entegrasyonu ve terörle mücadele göç politikalarının temel unsurları haline gelmiştir.

Ortak bir yasadışı göçle mücadele politikasının AB düzeyinde kabulüne yönelik Komisyon'un Konsey'e ve Parlamento'ya 2001 yılında Yasadışı Göç Üzerine Ortak Politika (COM(2001)672final) başlığıyla sunduğu komünikasyonda bu yönde atılacak adımlara yol haritası çizilmiştir. Komisyon, bir yandan yasadışı yollardan AB ülkelerine giren veya yasal yollardan girdiği halde izin verilen ikamet süresini aşanlar ile mücadele ederken, diğer yandan uluslararası koruma ihtiyacında olan üçüncü ülke vatandaşlarına yapılan yardımlar ile yasadışı göçe karşı alınan önlemlerin dengeli olması gerektiğinin altını çizmiştir. Komisyon'a göre yasadışı göçle mücadelenin en önemli evresi, menşe veya transit ülkelerle kurulacak ortaklık ilişkisidir. AB üyelerinin mevcut düzenlemelerinde insan kaçakçılığı, sınır kontrolleri gibi konuların yer aldığını, Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları'na uygun olarak tavsiye kararları alındığını, ayrıca Schengen çerçevesinde de kuralların bulunduğunu belirtmiştir. Üyeler ortak düzenlemelere uyumlu hareket etmeye davet edilmiş ve bir eylem planı sunulmuştur. Ortak vize politikası ve ortak idari kurumlar aracılığıyla, istihbarat toplanması ve paylaşımında üyeler arasında işbirliğiyle güvenlik standartlarının arttırılması hedeflenmiştir. Transit ve menşe ülkelerin gerekli düzenlemeleri yapabilmeleri için bu ülkelere mali destek verilmesi, sınırların yönetiminde ve kontrolünde işbirliği sağlanması, Europol'ün rolünün arttırılması da aynı amacın unsurlarını oluşturmuştur. Yasadışı göçmenlerin çalıştırılmasına karşı alınan yaptırım kararlarının ise hem ülke içinde, hem de dışında insan ticareti ve kaçakçılığıyla ve yasadışı göçle mücadelede etkili olacağı açıklanmıştır. Son aşamada ise yasadışı göçmenlerin zorlama yöntemleri kullanılmadan gönüllü olarak menşe veya transit ülkeye geri gönderilmeleri esas kabul edilmiş, bunun için de üçüncü ülkelerle imzalanacak geri kabul anlaşmalarına öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁵²

4-5 Kasım 2004 tarihli Avrupa Konseyi'nde kabul edilen La Haye Programı, AB'nin özgürlük, güvenlik ve adalet alanlarındaki politikalarını kuvvetlendirmeye hizmet edecek on öncelik belirlemiştir. Bu öncelikler arasında göçe dengeli yaklaşım maddesi de bulunmaktadır ki Komisyon bu tanımlamayla yasal ve yasadışı göç politikaları arasında bir dengeden bahsetmektedir. Özel-

⁵²Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Common Policy on Illegal Immigration, Brussels, 15.11.2001, COM(2001)672final.

likle kadın ve çocuk ticareti başta olmak üzere insan ticareti ve yasadışı göçle mücadeleyle kapsayan bu öncelik, üçüncü taraflarla geri kabul prosedürleri de dahil olmak üzere her konuda işbirliğini geliştirmeyi içermektedir. Göçmen toplulukların ev sahibi ülkede izole edilmemeleri ve topluma entegre olmaları sayesinde dinler ve kültürler arası diyalogun sağlanması Komisyon tarafından tavsiye edilmektedir. Ayrıca uyumlu ve etkin bir sığınma politikası benimsenmesi de Komisyon tarafından üyelere önerilmektedir.⁵³

AB'nin 2008 yılında yayınladığı komünikasyon ile üyeler arasında ortak göç politikası belirlenmesinde temel alınacak prensipler belirlenmiştir. Göç politikasının refah, dayanışma ve güvenlik eksenlerinde ele alınmasını öngören AB, on madde ile üyelerin işbirliğinde nasıl bir yol izlemesi gerektiğini belirlemiştir. Parlamento, refah başlığı altında yasal göçmenlerin AB'nin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacağı fıkriyeden hareketle üyeleri yasal göçü teşvik etmek adına açık ve adil kurallar koymaya çağırıştır. Bunun yanında AB pazarlarının ihtiyaç duyduğu alana uygun nitelikte iş gücü sağlanmasının ekonomik büyümeyi de beraberinde getireceği vurgulanmıştır. Ayrıca yasal göçmenlerin ev sahibi ülkeyle bütünleşmeleri de üyelerin ve göçmenlerin birlikte gerçekleştirmeleri gereken bir durum olarak görülmüştür. Üye ülkelerin üçüncü taraf ülkelerle koordinasyonu sağlamaları dayanışma alt başlığını oluşturmuştur. Ortak göç politikasının kabul edilebilmesi için üyeler arasında ve AB düzeyinde şeffaflık, güven ve işbirliğinin tesis edilmesinin öneminin altı çizilirken, bu sayede göçle ilgili yaşanan sıkıntıları da aşmanın mümkün olacağı açıklanmıştır. Göç dalgalarının kontrol altında tutulması amacıyla üçüncü ülkelerle kurulacak ortaklıkların önemi ve dış politikada bu konuya yer ayrılması da AB tarafından önerilmiştir. Yasadışı göçle mücadele ise güvenlik alt başlığı altında ele alınmıştır. Ortak vize politikası ile güvenliğin güçlendirilebileceği, dış sınırların kontrollerinde işbirliği bu çerçevede önemli noktalar olarak sunulmuştur. Üyelerinin yasadışı göçle mücadele için sarıh politikalar üretmeleri gerektiğinin altını çizen AB, yasadışı göçmenlerin geri gönderilmeleri kapsamında etkin düzenlemeler yapılmasını talep etmiştir.⁵⁴

Uluslararası göçün AB'nin ekonomik büyüme oranına yapacağı katkı 24

⁵³ The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in The European Union, (2005/C 53/01), Official Journal of the European Union, C53/01, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF>.

⁵⁴ Communication From The Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A Common Immigration Policy for Europe: Principles, Actions and Tools, SEC(2008)2026, SEC(2008)2027, Brussels, 17.06.2008, COM(2008) 359 Final.

Eylül 2008 tarihli Avrupa Göç ve Sığınma Paktı'nda da dile getirilmiştir. Avrupa'nın iş olanakları, barınma, sağlık ve eğitim hizmetleri göz önünde tutularak hazmetme kapasitesi uyarınca göç yönetiminin esas alınması gerektiği belirtilmektedir. Pakta göre öncelikle her üyenin emek pazarı gereklilikleri değerlendirilerek hareket edilmeli, öğrenci ve araştırmacıların serbest dolaşımı desteklenerek nitelikli elemanlar için AB şartları çekici hale getirilmelidir. Düzensiz göçün denetlenmesi amacıyla geri kabul anlaşmalarının imzalanması, sınır kontrollerinde işbirliği ve Frontex ile etkin bilgi paylaşımı gerçekleştirilmesi, ortak bir sığınma politikası üretmesi ve Avrupa Sığınma Destek Ofisi oluşturulması Pakt tarafından öngörülmektedir.⁵⁵

Göçün gerek liderler tarafından siyasi söylemlerinde ötekileştirici bir unsur olarak araçsallaştırılması, gerek İslamın ve yabancıların yerel kimliklere tehdit olarak algılanması İslamofobiye güçlendirmekte ve hatta Türkiye özelinde, üyeliğine karşı çıkan ülkeler tarafından Türkofobiye beslemektedir. Marwan Mohammad'a göre islamofobi, Marcel Mauss'un tanımı temel alındığında sosyal bir olaydır, yani toplumun tüm kurumlarına nüfuz etmiştir. Başka bir ifadeyle Müslümanların tüm davranışlarının, söylemlerinin dini aidiyetlerine dayanarak yorumlanmasıdır ve bu dini aidiyetin bir sorun olarak inşa edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından Batı'da, siyasilerin söylemlerinde ve eylemlerinde islamofobik unsurlar daha fazla karşımıza çıkmaya başlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra İslam ile şiddet ve terör ilintisi sıkça kurulmaya başlanmıştır. Her ne kadar Avrupa'daki Müslümanların ekseriyeti yaşadıkları ülke vatandaşlığına geçmiş olsalar da ne yazık ki hâlâ «öteki» olarak görülmeye devam etmekte ve tehdit olarak algılanmakta, Avrupa'da bir güvenlik sorunu olarak görülmektedir. Bu kapsamda Avrupa'da Aralık 2001'de terörle mücadeleyle yönelik önlemler alınması için Ortak Tutum ve Çerçeve Belgesi (*Common Positions and Framework*) adında bir belge kabul edilmiştir. İslamofobi pek çok araştırmanın da konusu olmuştur. Örneğin Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Avrupa İzleme Merkezi (*The European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia*) adlı kurum yayınladığı gözlem raporunda, 11 Eylül'den sonra Avrupa'da Müslüman karşıtı tutumların ve taciz olaylarının arttığını belirtmiştir. Raporda Avrupalılar arasında azımsanmayacak bir kesimin Müslümanlara kuşku ile baktığı ve İslam inancına mensup kişileri güvenlik açısından potansiyel tehlike olarak gördükleri ifade edilmiştir. İngiltere'de

55 European Pact on Immigration and Asylum, Council of the European Union, Brussels, 24 September 2008 (07.10) (OR.fr), 13440/08 ASIM 72, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST+13440+2008+INIT>.

yapılmış olan başka bir araştırma sonucunda ise 'İslamophobia' başlığı altında yayınlanan iki rapor, İslamofobinin 11 Eylül'ün ürünü olmadığını, daha önce de var olduğunu göstermiştir. Bu raporlar İslamofobinin Batı ülkelerinde uzun yıllardır bulunduğunu, ancak son 20 yılda belirginleştiğini, daha uç ve tehlikeli boyutlara ulaştığını vurgulamıştır.⁵⁶ Bu yaklaşımlar göç politikasını da doğrudan etkileyen bir başka unsurdur. Son olarak göç politikasına doğrudan bağıntılı olarak Avrupa'da sağ görüşün yükselişi ele alınmalıdır.

Avrupa'da Sağın Yükselişi

AB'nin krizlerden beslenerek kurumsal derinleşme süreçlerinden geçip krizden güçlenerek çıkabilen bir yapı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Birlik'in içinde bulunduğu Euro kriziyle yaşanan mali sorunlar ve doğal bir sonuç olarak ortaya çıkan sosyal kriz, üye devletlerin halklarının da popülist eğilimlere girmesine neden olmaktadır. Mustafa Kutlay'ın da analiz ettiği üzere, bu durum AB'yi demokrasinin aşınmasına ve yükselen yabancı düşmanlığına itmektedir.⁵⁷ Bu eğilimden de milliyetçi hatta ırkçı partiler faydalanmaktadır.

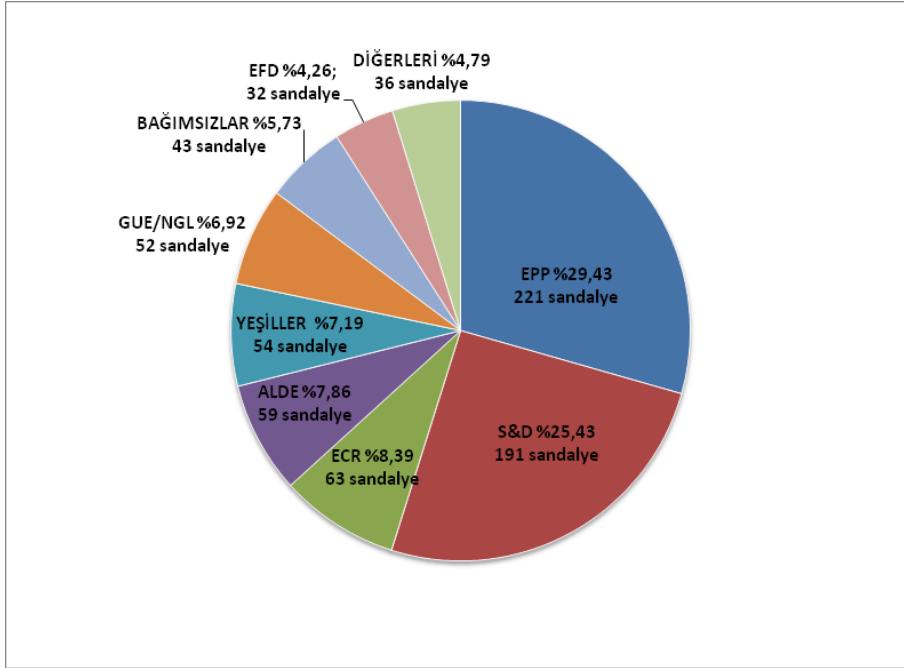
Yaşanan ekonomik krizle birlikte gerek siyasiler katında, gerekse medyada veya akademik dünyada AB ile ilgili görüşler farklılık göstermekte, AB'nin geleceğinden şüphe duyanların oranı yükselmektedir.

Euroseptikler Avrupa Parlamentosu'nda 1979'da Danimarka'nın Halkları Hareketi ile birlikte koltuk kazanmaya başlamışlardır. Sayılarının azlığı nedeniyle etkinlik elde edememiş olan anti-AB görüşünü paylaşımların oy oranlarını giderek arttırdığı görülmektedir. Yaşanan ekonomik krizle birlikte gerek siyasiler katında, gerekse medyada veya akademik dünyada AB ile ilgili görüşler farklılık göstermekte, AB'nin geleceğinden şüphe duyanların oranı yükselmektedir. AB Parlamentosu seçimlerine yaklaşılrken Euroseptiklerin yürüttükleri ittifak çalışmalarının hızlandığı da görülmüştür. Seçimler sonrası Fransa'nın Ulusal Cephe Partisi başkanı Marine Le Pen'in girişimleriyle özellikle Euro ve Schengen Bölgesi gibi temel AB politikalarına karşı çıkan Avrupa şüphecilerinin AB Parlamentosu çatısı altında bir siyasi grup kurma çalışmalarına devam ettikleri izlenmektedir. Daha önce Avrupa Özgürlük İttifakı adı altında bir araya gelmiş olan Fransa'dan Ulusal Cephe, Avusturya'da FPÖ, Belçika'dan Vlaams Belang ve İsviçreli Demokratlar, oluşturulması planlanan grubun yapıtaşları olacaklar. Parlamento'da yeterli milletvekili sayısına ulaşma gayreti içinde olan Le Pen'in Hollanda'dan Özgürlük Partisi ve İtalya'dan Kuzey Ligi ile görüşmeleri sürdürdüğü ve Avrupa'da hızlı bir şekilde şüphecilerin sayılarının arttığını söylemek mümkün gözükmemektedir.

56 Talip Küçükcan, "AB'de Müslümanlar ve İslamofobi", *SETA Yorum*, 26 Mart 2006, erişim 2 Nisan 2014, <http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=11404&q=ab-de-muslumanlar-ve-islamofobi#>.

57 Mustafa Kutlay, "Avrupa'nın 'Polanyi Anı': Ekonomik Kriz ve Yükselen İrkcılık", erişim 10 Mart 2014, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2253&cat=405.

2014 Avrupa Parlamentosu Seçimleri / Oy Oranları ve Sandalye Sayıları

Kaynak: <http://www.results-elections2014.eu/en/election-results-2014.html>

Avrupa'nın son yıllarda mücadele ettiği ekonomik kriz ve derinleşen siyasi kriz ve bunlara bağlı olarak yaşanan sosyal kriz iç içe geçmiş süreçlerdir. AB'nin Türkiye ile olan ilişkilerinde iç sorunların etkisiz olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

4) TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Türkiye, AET'ye üyelik başvurusunu yaptığı 1959 yılında, siyasiler tarafından son derece sıcak bir şekilde karşılanmıştı. Bu dönemde Türkiye'nin de AET'nin de benzer dinamikler çerçevesinde beklentilerinin olması ilişkilerin olumlu seyretmesine neden olmuştu. 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması da aynı süreçte yer alan Yunanistan ile birlikte, üyelik yolunu açmıştı. 1973 tarihli Katma Protokol ile geçiş döneminin gerçekleşme esasları ortaya konulmuş, gümrük birliğinin tamamlanmasına ilişkin koşullar belirlenmiş ve mevzuat uyumu düzenlenmiştir.⁵⁸ Ancak 1970'li yıllar olumlu havanın devam etmesine izin vermeyen olaylara tanıklık etmiştir. Bunun yanında 1974 yılında Kıbrıs'ta Samson darbesini takiben düzenlenen askeri müdahale ve Kıbrıs sorununun çözülmesindeki zorluklar, Türkiye ile AET ilişkilerinde çatlaklar oluşturmuş, 1980'deki askeri darbe ise ilişkilerde büyük bir kırılmanın yaşanmasına sebep

⁵⁸ Nurettin Bilici, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, (Ankara, Seçkin Yayınları, 2004): 81.

olmuştur. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in otoriter rejimlerden demokrasiye geçmeye hazırlandıkları bir süreçte Türkiye'nin demokrasiden askeri yönetime geçmesi AET'nin desteğini kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Üç Akdeniz komşusu hızlı bir şekilde AT ajandasına uygun düzenlemeleri yaparak üyelik yolunda ilerlerken, gümrük birliğini oluştururken yaşanan ekonomik sorunlar, Kıbrıs'tan kaynaklanan siyasi engeller ve askeri darbe ilişkileri öyle bir noktaya getirmiştir ki, 1987'de yapılan üyelik başvurusu ve 1995'te yürürlüğe giren Gümrük Birliği sorunların çözülmesine yardım edememiştir.⁵⁹ Özal hükümeti döneminde 1987'de yapılan üyelik başvurusu, 1989'da AT'nin 1993'e kadar genişleme yapmayacağı ve Türkiye'nin gerek siyasal gerek ekonomik açıdan AT üyelerinin seviyesinde olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.⁶⁰ 1990'larda ilişkiler yeni bir ivme kazanmış, Gümrük Birliği'nin 1995 sonu itibariyle gerçekleştirilmesi için 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı alınmıştır.

1990'lı yıllardahem uluslararası alanda hem de Avrupa merkezli yaşanan bir dizi olay ilişkilerde değişim yaşanmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Bosna ve Kosova Savaşları, AB'nin jeopolitik önceliklerini yeniden tanımlamasını gerektirirken, Türkiye'ye yönelik daha olumlu bir yaklaşımı da doğurmuştur. Bu dönemde Almanya ve Yunanistan'da yaşanan iktidar değişiklikleri de Türkiye-AB ilişkilerini yönlendiren unsurlardır.⁶¹ 1997 Luxemburg zirvesinde üyeliğe ehil gösterilmesine rağmen, özellikle insan haklarına dair sözleşmelerinin pek çoğunun henüz onaylanmamış olması nedeniyle, Türkiye genişleme dalgasına dâhil edilmemiştir. ABD'nin ve İngiltere'nin desteği ve iki ülkede ard arda yaşanan depremler sonrasında Türk-Yunan yakınlaşmasının yaşanması, Ermenistan'a hava koridorunun açılması 1999'da toplanan Helsinki zirvesinde Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmasıyla sonuçlanmış⁶² ve reform süreci dönemin DSP-ANAP-MHP koalisyon hükümetiyle hızlı bir şekilde başlamıştır. 1997 yılından 1999 yılına kadar aday ülke statüsüne taşıyacak hiçbir ekonomik, mali ve siyasal dönüşüm yaşanmamış olmasına rağmen Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesi, AB'nin siyasal ve stratejik tercihlerinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir.⁶³

59Atilla Eralp, "Temporality, Cyprus Problem and Turkey-EU Relationship", *Discussion Paper Series* – 2009/02, Centre for Economics and Foreign Policy Studies, German Marshall Fund, (July 2009): 2-3.

60 Çağrı Erhan & Tuğrul Arat, "AT'yle İlişkiler", içinde *Türk Dış Politikası*, cilt II, (der.) Basım Oran, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2004): 95-100.

61Eralp, "Temporality, Cyprus Problem", 4.

62 Helsinki European Council, , 10-11 Aralık 1999, Presidency Conclusions, erişim 2 Mayıs 2011, http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm.

63 Beril Dedeoğlu, "Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye-ABD İlişkilerinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri", içinde *Türk Dış Politikasının Analizi* (der.) Faruk Sönmezoğlu,

Üyelik süreci başlamadan ve başladıktan sonra Türkiye-AB ikili ilişkilerde çözüm bekleyen, müzakere sürecini kilitleyen ve ortak noktada buluşulamayan temel konular mevcuttur. Gümrük Birliği kararından kaynaklanan sorunlar, vize rejimi, serbest ticaret anlaşmaları (STA) ve Kıbrıs sorunu bu çerçevede değerlendirmeye alınması gereken başat konulardır.

Gümrük Birliği Kararı ve Güncellik Sorunu

12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması uyarınca Türkiye'nin AET'yle ilişkilerinin ilerlemesi üç evre üzerinden şekillendirilmiştir: beş yıllık bir hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem. Hazırlık döneminin sona ermesinin ardından Katma Protokol her iki tarafın yükümlülüklerini belirlemiş ve 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu kapsamda AT'nin sanayi mallarının ihracatına uyguladığı gümrük vergilerini kaldırmayı ve Topluluk'un üçüncü ülkelere uyguladığı ortak gümrük tarifelerine uymayı taahhüt etmiştir. Topluluk ise Türkiye'den yapılan sanayi malları ithalatına uyguladığı gümrük vergilerini, tekstil gibi hassas ürünler dışında, kaldırmayı kabul etmiş, petrol ürünlerinde ise gümrük indirimlerini kotalar koyarak gerçekleştirmiştir. Bu süreçte yönetim kurumu olarak Ortaklık Konseyi gerekli düzenlemelerin yapılmasını denetlemiştir.

Türkiye için alınan 1/95 Gümrük Birliği kararı AB açısından bir ilktir, zira Birlik'e üye olmayan bir ülkeyle ilk kez gümrük birliği başlatılmıştır. 1 Ocak 1996 yılında yürürlüğe giren gümrük birliği kararı ile birlikte Türkiye, AB üyeliği yolunda Ortaklık Anlaşması'nın öngörmüş olduğu üzere katılım öncesi son döneme girmiştir. Bu durum anlaşmanın 5. Maddesinde de açıkça gözlenmektedir: *Son dönem gümrük birliğinin dayanak ve Akit Tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini gerektirir.*⁶⁴

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'e dayanmakla birlikte, Ankara Anlaşması'nda yapılmış olan gümrük birliği tanımından farklı özellikler göstermektedir. Anlaşma'nın 10. maddesi gereği; Üye Devletlerle Türkiye arasında, ithalatta olduğu gibi ihracattada gümrük vergileri ve eş etkili resim ve harçlar, miktar kısıtlamaları ile milli üretime Anlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı gözetken eşit etkili başka her türlü tedbir yasaklanır ve buna ilave olarak Türkiye üçüncü ülkelerle ilişkilerinde *Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'ni kabul eder ve Toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata da yaklaşmayı taahhüt eder.*

Türkiye için alınan 1/95 Gümrük Birliği kararı AB açısından bir ilktir, zira Birlik'e üye olmayan bir ülkeyle ilk kez gümrük birliği başlatılmıştır.

(İstanbul: Der Yayınları, 2004): 423.

64 Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Ortaklık Yaratan Anlaşma (12 Eylül 1963), http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/ankara_anlasmasi.pdf.

Gümrük Birliği kararı esasen malların serbest dolaşımına yönelik hükümler içermesi dışında, hem Ankara Anlaşması'nın nihai hedef olarak üyelik perspektifi nedeniyle, hem de Ankara Anlaşması ve Katma Protokol hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımına ilişkin düzenlemeler içermektedir.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Gümrük Birliği'nin gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kaldırılması, Topluluk'un üçüncü ülkelere uyguladığı ortak gümrük tarifelerine (OGT) uyum sağlanmasıyla sınırlı kalmadığı, taraflar arasında haksız rekabete neden olabilecek mekanizmaların da ortadan kaldırılmasını da içerdiği görülmektedir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde rekabet kuralları, devlet yardımları, ticari tekeller, fikri ve sınai mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemelerin Topluluk müktesebatına uyumlu hale getirilmesini de gerekli kılmıştır. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararında yer alan maddeler malların serbest dolaşımı ve ticaret politikası, tarım ürünleri, gümrük hükümleri, yasaların uyumlaştırılması, kurumsal hükümler ile genel ve son hükümleri kapsamaktadır. Gümrük Birliği kararı dolayısıyla yürürlüğe giren malların serbest dolaşımına dair mevzuat sanayi ve işlenmiş tarım ürünleri ile sınırlı tutulmuştur. Mevzuata uyuma ilişkin yükümlülöklere göre ise 1/95 sayılı Kararın 8. maddesi gereğı; Türkiye, Kararın yürürlüğe girdiğı tarihinden itibaren beş yıl içinde, ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk müktesebatını iç hukuk sistemine dâhil edecektir. Bahsi geçen müktesebat listesi 2/97 sayılı Ortaklık Konseyi kararı ile belirlenmiş ve teknik mevzuat uyumu çalışmaları bu tespitin ardından başlatılmıştır.⁶⁵

Gümrük Birliği kararı esasen malların serbest dolaşımına yönelik hükümler içermesi dışında, hem Ankara Anlaşması'nın nihai hedef olarak üyelik perspektifi nedeniyle, hem Ankara Anlaşması ve Katma Protokol hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımına ilişkin düzenlemeler içermektedir. 1/95 sayılı karar malların serbest dolaşımıyla ilişkili tüm politik ve hukuki uyumu geniş kapsamda değerlendirmemize olanak tanımaktadır. Dolayısıyla gümrük birliği Ankara Anlaşması ile öngörölen amaçlara ulaşmada gerekli olan bir aşama olarak görölmelidir.⁶⁶

Gümrük Birliği, Türkiye açısından AB'yle bütünleşme, küresel pazarlara girme ve ekonomik reform aracı olarak görölmüştür. Türkiye liberal dış ticaret rejimine dâhil olmuş ve üreticiler de sanayi mallarında yüksek rekabet şartlarına adapte olmak zorunda kalmışlardır. Gümrük Birliği yükümlölüklerini yerine getirmek Türkiye için her zaman kolay olmamış, bundan iç konjonktür yanında AB'nin yerine getirmekten imtina ettiğı hususlar etkili olmuştur. Ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması, AB'nin rekabet politikasına uyum bakımından beklediğı düzenlemeler, fikri mülkiyet haklarının korun-

⁶⁵ AB Bakanlığı Resmi internet sitesi, erişim 15 Mart 2014, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46234&l=1>.

⁶⁶ Feridun Karakeçeli, "15. Yılında Türkiye-AB Gümrük Birliği ve Yaşanan Temel Sorunlar", İKV Değerlendirme Notu, 31 ,(Şubat 2011): 3.

masında yaşanan zorluklar Türkiye penceresinden bakıldığında görülen sorunlardır.⁶⁷

Ayrıca Türk karayolu taşımacılığına uygulanan kotalar da Gümrük Birliği çerçevesinde yaşanan bir başka sorunsaldır. AB tarafından kademeli olarak ve yetersiz ölçülerde Türk taşımacılığını verilen kotalar ve diğer yandan taşıma faaliyetini yürüten TIR ve kamyon şoförlerine uygulanan vize, Gümrük Birliği'ne aykırı olarak Türkiye ile AB arasındaki malların serbest dolaşımına ciddi engel oluşturmaktadır. Türk TIR ve kamyon şoförlerine vize uygulamasının hukuka aykırılığı Soysal kararıyla birlikte açıkça ortaya konmuştur.⁶⁸

Türkiye, Gümrük Birliği kararının 16. maddesi uyarınca Ortak Ticaret Politikası'yla uyumlu olmak amacıyla AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarından olumsuz etkilenmemek için kendisi de aynı ülkelerle benzer içerikli anlaşmalar imzalamaya başlamıştır. 1996 yılından beri AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı tercihli ticaret anlaşmalarına benzer anlaşmaları üçüncü ülkelerle karşılıklı yarar esasına dayalı olarak müzakere etmektedir. Rekabet politikası ve fikri mülkiyet hukukuna uyum çalışmaları Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden de önce başlatılmıştır, hali hazırda devam etmektedir.⁶⁹

2013 yılı ilerleme raporunda ekonomik kriterlerle ilgili bölüm incelendiğinde Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin işleyişini engelleyen yasalara sahip olması ve ticaret önündeki teknik engellerin Komisyon tarafından eleştirildiği görülmektedir. Gümrük Birliği'nin genel yapısını değerlendirmek üzere 2012 yılında Komisyon tarafından Dünya Bankası'na hakem gözüyle değerlendirme raporu hazırlama görevi verildiği ve raporun 2014 yılı içinde açıklanacağı da belgede yer almaktadır. Bu raporun özellikle Gümrük Birliği yükümlülükleri ile AB'nin üçüncü taraflarla imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye üzerine etkileri konularına katkı sağlayacağı umulmaktadır. Bunun yanında, Türkiye'nin de AB'nin imzalamış olduğu veya müzakerelerini sürdürdüğü serbest ticaret anlaşması imzaladığı ülkelerle serbest ticaret anlaşması imzalamak zorunda kalmaktan duyduğu sıkıntıya raporda yer verilmektedir. 1/95 Ortaklık Konseyi kararı 16. ve 54. maddeler uyarınca AB'nin serbest ticaret anlaşması imzaladığı üçüncü ülkelere pazarını açmak zorunda kalan Türkiye ekonomik rekabet açısından dezavantajlı konu-

67 Sübidey Togan, "The EU-Turkey Customs Union: A Model for Future Euro-Med Integration", *MEDPRO Technical Report*, No 9, (March 2012), Mediterranean Prospects WP5 – Economic Integration, trade, investment and sectoral analyses, 21-22.

68 Karakeçeli, "15. Yılında Türkiye-AB", 11.

69 AB Bakanlığı resmi internet sitesi, erişim 15 Mart 2014, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46234&l=1>.

İmzalanması hedeflenen AB-ABD STA'sının ise mallar ve hizmetler olmak üzere ticaret alanlarını içereceği ve ticari hacim olarak yüksek orana sahip olacağı için Türkiye üzerinde kotalar, yatırım, devlet sübvansiyonları, rekabet politikaları, ticaret kolaylıkları gibi pek çok konuda önemli etkileri olacaktır.

ma düşmektedir. Ancak raporda Türkiye'nin endişelerine yer verilmekteyse de çözüm yolu önerilmemektedir.⁷⁰ Türkiye'nin genel ekonomik yapısına dair ise Komisyon, uluslararası ekonomik krize rağmen Türkiye'nin büyümeye devam etmesinin oldukça olumlu olduğunu belirtmektedir. Ancak kayıt dışı istihdam, istikrarsız şekilde artan borç oranı, kamu alımlarında ve devlet yardımlarında şeffaflığın sağlanmamış olması, cari açığın yükselmekte olması ve enflasyonun artma eğilimi endişeyle karşılanmaktadır.

AB üyesi olmadan gümrük birliği kararının alınmış olmasının yarattığı sorunlardan serbest ticaret anlaşmaları ve vize sorunu Türkiye'yi yakından ilgilendirmekte ve güncel tartışma konularını oluşturmaktadır. 2013 yılı ilerleme raporunda AB Komisyonu, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne yönelik eleştirilerinin değerlendirilmesi amacıyla Dünya Bankası'na (DB) bir rapor hazırlama görevi vermiştir. Dünya Bankası'nın hazırladığı ve Nisan 2014'te sunduğu AB-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirme Raporu'nda Gümrük Birliği'nin işleyişinden kaynaklanan serbest ticaret anlaşmaları, vize sorunu ve ulaştırma kotaları ele alınmıştır. Günümüzde Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği gibi bir yapının benzerinin olmadığı belirtilmiştir. Raporda, ikili ilişkilerde daha fazla bütünleşmeye ihtiyaç olduğu, özellikle ticaret entegrasyonunun tarım ve hizmet sektörlerine genişletilmesinin faydalı olacağı yer almıştır. Ayrıca karayolu taşımacılığı izinlerinde ve iş amacıyla daha önce AB üyelerinden vize almış kişilere özel kolaylaştırılmış bir vize rejimi uygulanması gerektiği de Dünya Bankası tarafından tavsiye edilen konular arasındadır.⁷¹

Raporda AB'nin imzaladığı ve müzakerelerini sürdürdüğü serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye ile Gümrük Birliği kararından günümüze artan ticaretin üzerinde etkilerinin giderek belirginleşeceği vurgulanmıştır. Gerek STA'ların derinleşen karakteri gerek imzalayan ülkelerinin ekonomik büyüklükleri göz önünde alındığında bu değerlendirmeyi yapan DB, orta vadede imzalanması hedeflenen AB-ABD STA'sının ise mallar ve hizmetler olmak üzere ticaret alanlarını içereceği ve ticari hacim olarak yüksek orana sahip olacağı için Türkiye üzerinde kotalar, yatırım, devlet sübvansiyonları, rekabet politikaları, ticaret kolaylıkları gibi pek çok konuda önemli etkileri olacağını belirtmiştir. Türkiye için bu durumdan çıkış yolu olarak ise DB, ya ABD ile STA imzalanmasını ya da Gümrük Birliği'nin değişen koşullara uygun şekilde gözden geçirilmesini çözüm önerisi olarak sunmuştur. Ayrıca karar mekanizmasında yer almayan Türkiye'nin müzakerelerin en azından belirli aşamalarında ortak

70 Türkiye 2013 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/brochures/turkey_2013.pdf

71 Dünya Bankası Gümrük Birliği Raporu, erişim 3 Mayıs 2014, <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-eng.pdf>.

müzakere usulü ile görüşmelerde taraf olarak yer alması da DB tarafından önerilen bir başka husus olmuştur. Dünya Bankası Türkiye Direktörü Martin Raiser, raporun Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği'nin modernleştirilmesi için bir tartışma platformu oluşturmak istediklerini açıklamıştır.⁷²

Gümrük Birliği kararının uygulamasından kaynaklanan sorunların çözümü konusundaki önemli çalışmalarıyla tanınan, Uluslararası Nakliyeciler Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Çetin Nuhoglu, Gümrük Birliği'nin artık mevcut haliyle kalamayacağını Dünya Bankası tarafından hazırlanan raporda da vurgulandığını belirterek, “Bu rapor, 18 yılını dolduran Gümrük Birliği'nin mevcut kotalardan etkilendiği ve bir bedel ödendiği, ödenmeye de devam ettiğine vurgu yapmıştır. 2008'den 2013'e AB'ye ihraç taşıma pazarımız % 25 büyürken Türk taşımacılar % 10 pazar kaybetti. Sırbistan, AB için bir üçüncü ülkedir; oysa Türkiye 1963'ten beri AB'ye ortak üyedir. Buna rağmen Sırbistan araçları Macaristan'ı serbestçe transit geçebilirken; Türk araçları transit ücret ödemektedir. 34 milyon yük taşıma aracı AB içinde serbestçe dolaşırken; sadece 21 bin Türk aracının çevreyi kirlettiği gerekçesiyle geçişinin engellenmesi sanal prangalardan başka bir şey değildir” açıklamasında bulunmuştur.⁷³

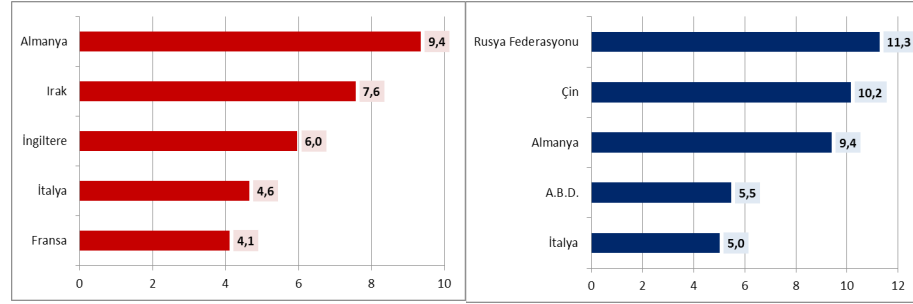
Anlaşmanın, her iki tarafa da daha faydalı olabilmesi için “Gümrük Birliği kapsamındaki malların dolaşımının serbestleştirilmesinin” özellikle vurgulandığını anlatan **Çetin Nuhoglu**, şunları eklemiştir: “Türkiye'de üretilmiş olan tüm mallar, aslında ortak gümrük alanında yer alan 'AB iç pazarına ait' mallardır. Türkiye'nin AB pazarına yaptığı ihracatın % 50'si Türkiye'de yerleşik AB menşeli firmalar tarafından yapılmaktadır. Bu ihracatın % 30'u ise Alman sermayeli firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Transit geçişi engelleyerek serbest dolaşımda olan Türkiye ihraç ürünlerini engelleyen AB ülkeleri bu tavırlarıyla aynı zamanda Türkiye'de üretilmiş AB ürünlerini ve AB'nin Türkiye'ye ihracatını engellemektedir. Aslında AB, ulaştırma unsurunu, Gümrük Birliği'ne konu olan malların serbest dolaşımını sağlayacak şekilde 1963 yılı Ankara Anlaşması'ndan beri öngörmekte ve teyit etmektedir. Bugün, 50 yıldır unutulmuş haklarımızı geri almanın mücadelesini başlatıyoruz. Bunu 3 adımda gerçekleştireceğiz. Bunlardan birincisi kamu kuruluşlarında ve kamuoyunda farkındalık yaratmak; bir diğeri malların serbest dolaşımına getirilen kısıtlamaların AB'ye fayda sağlamadığını AB ülkelere anlatmak; sonuncusu ise transit geçişte zorlandığımız ülkelere dava açmak

⁷² Dünya Bankası Gümrük Birliği Raporu, erişim 3 Mayıs 2014, <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-eng.pdf>.

⁷³ Uluslararası Nakliyatçılar Derneği, “Dünya Bankası da Türk Taşımacılar Haklı Dedi”, erişim 15 Mayıs 2014, <http://www.lojiport.com/dunya-bankasi-da-tasimacilar-hakli-dedi/#ixzz31V9SseMt>

olacak. Transit geçişlerimizde beklemeler, verimsiz alternatif modlara yönlendirmeler gibi engellemeler yüzünden ödediğimiz her kuruşu Macaristan, Avusturya, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelere geri alacağız. Bu ülkelere çok yakında davalar açacağız, bunun hukuki dayanağı var” şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁷⁴

Türkiye'nin Ocak-Nisan 2014 İhracat Oranları (%) Türkiye'nin Ocak-Nisan 2014 İthalat Oranları (%)

Kaynak: TÜİK, Ekonomi Bakanlığı, Ekonomik Görünüm, 20 Haziran 2014

Türkiye İhracatının Bölgesel Dağılımı

(Milyon Dolar)	Ocak-Nisan				
	2013	Pay (%)	2014	Pay (%)	Değişim (%)
A- AB (28)	20.215	40,9	22.935	42,7	13,5
B- SERBEST BÖLGELER	815	1,6	773	1,4	-5,2
C- DİĞER ÜLKELER	28.429	57,5	29.973	55,8	5,4
1- DİĞER AVRUPA	4.371	8,8	6.180	11,5	41,4
2- AFRIKA	4.956	10,0	4.886	9,1	-1,4
Kuzey Afrika	3.497	7,1	3.545	6,6	1,4
Diğer Afrika	1.459	3,0	1.341	2,5	-8,1
3- AMERİKA	3.333	6,7	3.147	5,9	-5,6
Kuzey Amerika	2.193	4,4	2.211	4,1	0,8
Orta Amerika ve Karayip	327	0,7	307	0,6	-6,3
Güney Amerika	812	1,6	629	1,2	-22,5
4- ASYA	15.563	31,5	15.545	29,0	-0,1
Yakın ve Ortadoğu	11.736	23,7	11.885	22,1	1,3
Diğer Asya	3.827	7,7	3.660	6,8	-4,4
5- AVUSTRALYA VE YENİ ZELANDA	165	0,3	186	0,3	12,8
6- DİĞER ÜLKE ve BÖLGELER	41	0,1	30	0,1	-27,6
TOPLAM	49.458	100	53.680	100	8,5

⁷⁴ Uluslararası Nakliyatçılar Derneği, erişim 15 Mayıs 2014, <http://www.lojiport.com/dunya-bankasi-da-tasimacilar-hakli-dedi/#ixzz31V9LA7nz>

Türkiye İthalatının Bölgesel Dağılımı

(Milyon Dolar)	Ocak-Nisan				
	2013	Pay (%)	2014	Pay (%)	Değişim (%)
A- AB (28)	29.229	35,8	28.956	37,1	-0,9
B- SERBEST BÖLGELER	406	0,5	440	0,6	8,2
C- DİĞER ÜLKELER	51.947	63,7	48.750	62,4	-6,2
1- DİĞER AVRUPA	13.655	16,7	11.751	15,0	-13,9
2- AFRİKA	1.894	2,3	1.890	2,4	-0,2
Kuzey Afrika	1.053	1,3	1.108	1,4	5,2
Diğer Afrika	841	1,0	783	1,0	-7,0
3- AMERİKA	6.791	8,3	5.937	7,6	-12,6
Kuzey Amerika	5.263	6,5	4.618	5,9	-12,2
Orta Amerika ve Karayip	493	0,6	292	0,4	-40,8
Güney Amerika	1.036	1,3	1.027	1,3	-0,9
4- ASYA	25.067	30,7	24.537	31,4	-2,1
Yakın ve Ortadoğu	7.980	9,8	6.523	8,3	-18,3
Diğer Asya	17.087	20,9	18.014	23,1	5,4
5- AVUSTRALYA VE YENİ ZELANDA	237	0,3	115	0,1	-51,4
6- DİĞER ÜLKE ve BÖLGELER	4.301	5,3	4.520	5,8	5,1
TOPLAM	81.582	100	78.146	100	-4,2

*Kaynak: Türkiye Ekonomi Bakanlığı

Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) Sorunu

STA'lar Gümrük Birliği kararı dolayısıyla Türkiye ile AB arasında soruna sebep olan, özellikle Türkiye üzerinde olumsuz etki doğuran bir başka sorunsaldır. DTÖ şemsiyesi altında istediği verimi alamayan AB için STA müzakereleri ticaret politikası gündeminde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. AB hassas olduğu, fikri ve sınai haklarının korunması, şeffaf yönetişimin sağlanması ve tarife dışı engellerin kaldırılması gibi konuları ikili görüşmeler vasıtasıyla diğer ülkelere daha kolay kabul ettirebilmekte, yani kendi lehine olan güç asimetrisini kullanmaya çalışmaktadır. Bunun nedenlerinden biri ABD'nin 2000'li yıllardan itibaren STA imzalamak suretiyle yeni pazarlara girme politikası uygulaması ve 11/09'den itibaren ticari ilişkileri aynı zamanda güvenlikle ilişkilendirmeye başlamasıdır. Bu kapsamda son dönemde özellikle Asya pazarlarına yoğun ilgi gösteren ABD birçok ülke ile hâlihazırda STA'lar imzalamış durumdadır. Asya pazarının yüksek büyüme potansiyeli ve cazibesine kayıtsız kalamayan AB de rekabet gücünü kaybetmemek için bölgeye yönelik STA sürecine hız vermiştir.⁷⁵ Bu durum Türkiye açısından rekabet koşullarında dezavantajlı bir ortam yaratmaktadır.

Türkiye, AB üyesi olmadığı için ortak dış politikasının yürütme organı olan

75 Mustafa Kutlay, "Türkiye-AB İlişkilerinin Değişen Seyri ve Gümrük Birliği'ni Yeniden Düşünmek", *USAK Analiz*, No.1, (Şubat 2011): 2.

İmzalanması hedeflenen AB-ABD STA'sının ise mallar ve hizmetler olmak üzere ticaret alanlarını içereceği ve ticari hacim olarak yüksek orana sahip olacağı için Türkiye üzerinde kotalar, yatırım, devlet sübvansiyonları, rekabet politikaları, ticaret kolaylıkları gibi pek çok konuda önemli etkileri olacaktır.

133. Komiteye katılamamakta, ancak alınan kararların uygulanma alanı olan gümrük birliğinde yer aldığı için kararlardan doğrudan etkilenmektedir. AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı STA'ların Türkiye için sorun yaratmasının nedenleri 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'yla, konuya dair AB tarafından alınan kararları kabul etme yükümlülüğünü almasından kaynaklanmaktadır. Bu durum kararın 16. ve 54. maddelerde de açıkça görülmektedir:

Madde 16: "Türkiye, ticaret politikasını Topluluğun Ticaret Politikasına uyumlu hale getirmek amacıyla bu Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde Topluluğun tercihli gümrük rejimine aşamalı olarak uyum sağlar. Bu uyum, hem otonom rejimleri hem de üçüncü ülkelerle tercihli anlaşmaları kapsar."

Madde 54: "Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlar ticaret politikası, üçüncü ülkelerle imzalanan ve sanayi ürünleri itibariyle ticari boyutu olan anlaşmalar, sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin mevzuat, rekabet, sınai ve fikri mülkiyet hukuku ile gümrük mevzuatıdır."

AB'nin üçüncü ülkelerle müzakere ettiği ve imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları çerçevesinde Türkiye'ye yönelik benimsediği tutum, düzenleyici etki analizleri çalışmalarını yaptıktan sonra, Birlik açısından hassas sektörlerin belirlenmesinin ardından ortak tutumu kabul ederek, Türkiye'nin de benzer nitelikteki bir anlaşmayı aynı ülkeyle imzalamasını talep etmek şeklinde olmuştur.⁷⁶ AB ile STA müzakeresi yürüten ülkenin müzakereleri tamamladıktan sonra Türkiye'yle görüşmelere başlaması gerekmektedir ki AB ile STA imzalayıp, ticari avantajları elde ettikten ve Türkiye-AB Gümrük Birliği nedeniyle Türkiye pazarına da gümrüksüz giriş imkânını sağladıktan sonra, ilgili ülkelerin Türkiye ile de STA imzalaması için herhangi bir gerekçesi ve isteği kalmamaktadır. Bunun da Türkiye'nin sanayisini ve ticari çıkarlarını ciddi anlamda olumsuz etkileyebileceği açıktır. Çözüm, AB ile Türkiye'nin ilgili üçüncü ülkeyle STA müzakerelerini ayrı ayrı, fakat paralel yürüterek (burada 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında öngörülen danışma usulü kullanılabilir) eşzamanlı olarak tamamlamalarının ve aynı tarihte yürürlüğe girmelerinin sağlanmasıdır.⁷⁷

AB'nin özellikle Hindistan, Güney Kore ve ASEAN ülkeleri gibi yükselen ekonomilerle STA'lar imzalamaya yönelmesi Türkiye açısından riskler taşımaktadır. Ekonomik olarak nispeten küçük ve/veya AB pazarında Türkiye ile

⁷⁶ Karakeçeli, "15. Yılında Türkiye-AB", 5.

⁷⁷ Karakeçeli, "15. Yılında Türkiye-AB", 5-6.

az sayıda ve hacimde rekabet halinde ürünler üreten ülkelerle AB'nin yaptığı STA'nın, Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ihmal edilebilir bir düzeyde kalacak olsa dahali hazırda müzakereleri devam eden TAFTA gibi AB-ABD serbest ticaret anlaşmasının Türkiye üzerinde ciddi etkileri olacağı bellidir. AB ile ABD arasında çalışmaları süren serbest ticaret antlaşmasının DTÖ üzerinde de nasıl bir etki doğuracağı güncel bir tartışma konusudur.

Daha önce de belirtildiği üzere, Avrupa Birliği çeşitli düzeylerde ticaret anlaşmalarından faydalanmaktadır. Bunlardan bazıları Güneydoğu Avrupa ve Akdeniz ülkeleriyle imzalanan ortaklık anlaşmaları, Afrika Karayip Pasifik ülkeleriyle imzalanan ekonomik ortaklık anlaşmaları, Güney Afrika ve Meksika ile imzalandığı gibi ikili STA'lar ve MERCOSUR ile sürdürülen bölgesel müzakereler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. AB Ticaret Komiseri Pascal Lamy döneminde, 1999 yılından itibaren DTÖ çerçevesinde kapsamlı çok taraflılığı destekleyen AB, Prodi döneminin de etkisiyle, 2003 yılından itibaren DTÖ'nün öncelikli yerini ihmal etmemekle birlikte özellikle bölgeler arası ticari anlaşmaların da ele alınabileceği vurgulanmaya başlanmıştır.

AB ile ABD arasında ikili ticaret antlaşması imzalanması süreçleri çatışmacı karakter göstermektedir ve son dönemdeki TAFTA tartışmalarıyla da sınırlı değildir. Özellikle Birlik'in genişlemesiyle tarımsal ürünlerle ilgili ticari ilişkilerde sorunlar yaşanabilmekteydi. AB ile ABD'nin imzalayacakları serbest ticaret antlaşması Komisyon'un gündeminde yer alan bir konu olmuştur. Ancak Fransa başta olmak üzere kimi üye devletlerin uluslararası ticari düzenlemelerde Dünya Ticaret Örgütü'nü öncelemeleri ve ABD ile serbest ticaret antlaşması imzalanmasına karşı çıkmaları söz konusu olmuştur. Fransa ile aynı görüşü paylaşan ülkelerin temel gerekçeleri, dünya ticaretinin beşte ikisini gerçekleştiren AB ve ABD arasında imzalanacak bir antlaşmanın uluslararası sistemin düzenini bozacağı olmuştur. Konuya yeni bir boyut kazandıran Konsey, 1998 tarihinde iki taraf arasında *transatlantik ekonomi ortaklığı* kurulmasını önermiştir. 2005 yılının haziran ayında ise Brüksel ve Washington arasında *transatlantik ekonomi girişimi* başlatılarak ticari ilişkilerde karşılaşılan engellerin çözülmesi amaçlanmıştır.⁷⁸

AB ile ABD arasında imzalanması planlanan ticaret antlaşması, Türkiye ile ticari ilişkiler üzerinde doğrudan etkili olacaktır, aynı zamanda DTÖ'nün geleceği ile ilgili soru işaretleri doğurmaktadır. Gerek ikili serbest ticaret anlaşmaları gerek Dünya Ticaret Örgütü çatısı altında müzakere edilen çok taraflı ticaret anlaşmaları AB'nin yeni pazarlara girmek için yararlandığı önemli bir

⁷⁸Louis Dubouis & Claude Blumann, "Droit Matériel de l'Union Européenne", (Paris: Montchrestien, 2006): 606-607.

araçtır. Gümrük birliği veya ortaklık anlaşmaları dışında AB'nin yirmi sekiz adet ticaret anlaşması bulunmaktadır. Serbest ticaret anlaşmaları arasında sahip oldukları pazar payları göz önünde bulundurulduğunda ABD ile AB arasında müzakereleri sürdürülen TAFTA (Transatlantic Free Trade Agreement) dikkatleri çekmektedir. Transatlantiğin iki yakasında bir yandan ABD borçlarıyla mücadele ederken, diğer yanda AB Euro krizini aşmanın yollarını aramaktadır. İki aktörün krizden çıkıp ekonomik büyümeye geçmek, iş olanakları oluşturmak ve ekonomilerine yeni düzen içinde yer edindirmek için serbest ticaret antlaşması çıkış noktası olarak görülmüştür. Asya ve Güney Amerika ülkelerinin artan ekonomik güçlerine karşın, ABD'nin ve AB'nin küresel ölçekteki ekonomik konumlarının önemini kaybetmediği görülmektedir.

AB ile ABD arasında müzakereleri sürdürülen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (Transatlantic Trade and Investment Partnership Agreement) iki aktör arasındaki ticarete her türlü gümrük vergisini sıfırlanmasını, tarım dâhil tarife dışı engelin kaldırılmasını, piyasalara erişim kolaylaştırılmasını, fikrî mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemelerin güçlendirilmesini ve kamu ihale süreçlerinin şeffaflaşmasını, bu sayede dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesini oluşturmayı öngörmektedir. Ayrıca hizmetler ve yatırımlar konusunda da üst seviyede liberalleşme hedeflenmektedir.⁷⁹

Türkiye'nin TTYO'ya taraf olması daha önce belirttiğimiz nedenler dolayısıyla oldukça zor gözükmemektedir. ABD ve AB, Türkiye'nin taleplerini müzakere masasına taşımakta istekli görünmemektedir. Diğer yandan TTYO anlaşmasına imza atmak Gümrük Birliği'nden kaynaklanan dezavantajların aşılabacağı anlamını da taşımamaktadır, zira AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarından doğan sorunlar devam etmektedir. Bu bakımdan gümrük birliği kararında yeni şartlara uyum sağlayacak şekilde bir revizyona ihtiyaç duyulduğu açıkça fark edilmektedir.⁸⁰

Gümrük Birliği kararı gereğince STA'lar konusunda dezavantajlı bir konuma düşen Türkiye açısından TTYO pazar boyutu ve Türkiye'nin dış ticaretinde sahip olduğu oran sebebiyle çözülmesi gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. TTYO'nun hayata geçirilmesi durumunda ABD malları Türkiye pazarına gümrüksüz giriş yapabilecekken, Türk malları ABD pazarına aynı şartlarda erişim imkânı elde edemeyecektir.

AB ile ABD arasında imzalanması planlanan TTYO'nun Dünya Ticaret

⁷⁹ Mustafa Kutlay & Öznur Keleş, “Yollar Ayrılırken Transatlantik Ticaret Anlaşması ve Türkiye”, *Analist*, (Eylül 2013): 25.

⁸⁰ Kutlay & Keleş, “Yollar Ayrılırken”, 27.

Örgütü'nün geleceğini nasıl etkileyeceği ise tartışılan bir konudur. Kemal Derviş'e göre ABD, DTÖ çerçevesinde gücünü gösteremediğine kanaat getirdikten sonra bölgesel ve kısmi anlaşmalara öncelik vermeye başlamıştır. Her ne kadar bütün örgüt üyelerini kapsayan daha yoğun ve açık bir ticaret düzeyine geçilmesini desteklese de, Derviş önümüzdeki yıllarda DTÖ kaidelerinin yerini bölgesel oluşumların alacağını düşünmektedir.⁸¹ 26 Mart 2014 tarihinde Brüksel'de toplanan AB-ABD Zirve toplantısında kapsamlı bir ticaret ve yatırım ortaklığı oluşturulması için kararlılık yeniden dile getirilmiştir. TAFTA sayesinde ekonomik ortaklığın güçlenmesi; mal, hizmet ve yatırım pazarlarına ulaşım sağlanması; küresel ticaretin sorunlarına ortak kurallar getirilmesi gibi amaçların geçerliliğini koruduğu da belirtilmiştir.⁸²

Türkiye ile AB arasında uzun yıllardır süregelen ve küreselleşen dünya şartlarına bağlı olarak giderek artan şekilde önem kazanan başka bir konu vize rejiminden kaynaklanan aksaklıklardır.

Vize Rejimi

Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde en çok tartışılan konulardan biri vize sorunudur. Türk iş adamlarının, öğrencilerin ve akademisyenlerin, AB ülkesi vatandaşları olan meslektaşları gibi serbest dolaşım hakkından yararlanamamaları ciddi sorunlar yaratmaktadır. Raporda bu konuda Komisyon'un Konsey kararları uyarınca vize serbestliğini hedefleyen bir yol haritası hazırladığı bildirilmektedir. Kademeli bir şekilde ve uzun vadede elde edilecek bir hedef olarak sunulan vize kolaylığı meselesinde Türkiye ile AB arasında imzalanması beklenen geri kabul anlaşmasıyla doğrudan bağlantılı bir karakter sergilemektedir.⁸³

1 Temmuz 1980 tarihinde Almanya'nın Yabancılar Yasası'nı kabulüne kadar vize rejimine tâbi bulunmayan TC vatandaşları için bu tarihten itibaren vize mecburiyeti yürürlüğe girmiştir. 1985 yılında imzalanan Schengen Anlaşması ile üyeler arasındaki sınırlar kaldırılarak tek bir dış sınır oluşturulmasına karar verilmiş ve AB üyelerinin vatandaşı olmayan kişilere yönelik yeni bir rejim uygulamasına geçilmiştir. 2005 yılından beri üyelik müzakerelerinin sürdürülüyor olmasına ve Gümrük Birliği kararına rağmen devam eden vize uygulaması Türkiye-AB ortaklık hukukuna aykırıdır. Adalet Divanı'nın 19 Şubat 2009 tarihinde verdiği Sosyal kararı da bu hukuk dışı muameleyi resmi düzeyde tekrar etmiştir.⁸⁴

81 Mustafa Kutlay – “Kemal Derviş Mülakat”, *Analist*, (Eylül 2013): 34.

82 Joint Statement EU-US Summit, EEAS, Brussels, 26 March 2014 140326/02, erişim 5 Nisan 2014, http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140326_02_en.pdf.

83 Türkiye 2013 İlerleme Raporu

84“Bu karar 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan Katma Protokol'ün 41. maddesinin 1.

AB'nin bugüne kadar imzaladığı geri kabul anlaşmaları hem anlaşmaya taraf olan devletin vatandaşlarını hem de üçüncü ülke vatandaşlarını kapsamaktadır.

AB'nin temel prensiplerinden olan serbest dolaşım, AB vatandaşlarına iş arama, çalışma, yaşama ve bulunulan ülke vatandaşlarının faydalandıkları tüm sosyal haklarından yararlanma hakkı tanımaktadır. TC vatandaşlarının ise bu haklardan faydalanmaları ya mümkün olmamakta ya da kısıtlı şartlarda gerçekleşmektedir. Türkiye AB Konseyi'nin 539/2001 sayılı tüzüğü uyarınca AB ülkelerine gitmek için vize rejimine tâbi olan ülkelere biri olduğu teyit edilmiştir. Türkiye'nin Gümrük Birliği dolayısıyla edindiği haklar ve malların serbest dolaşımıyla tezat oluşturan kişilerin serbest dolaşımına konulan engel tartışılarda neden olmaktadır. Özellikle Türk işadamları Avrupalı meslektaşlarıyla rekabette olumsuz etkilenmektedirler. 2009 yılında ATAD tarafından alınan Sosyal kararı, AB'nin Türkiye'ye yönelik vize rejiminde esneklikler sağlayıp sağlamayacağı sorularını da beraberinde getirmiştir.

Türk Dışişleri Bakanlığı son dönemde Türk vatandaşlarına uygulanan vizele-
rin kaldırılması için pek çok ülkeyle anlaşmalar imzalamıştır. Vize konusun-
da kamuoyunda en çok yer bulan konu ise AB ülkelerinin uyguladıkları vize
rejimidir. İş ve eğitim dünyasının yanında turistik amaçlı Avrupa'ya gitmek
isteyen Türkler pek çok zorlukla karşılaşmaktadırlar. Örneğin Gümrük Birliği
gereğince malları serbest dolaşımdan faydalanan iş adamları, kendileri aynı
imkândan yararlanamamakta ve rakipleri karşısında güçsüzleşmektedirler.⁸⁵

Mevcut vize rejimi konusunda Türkiye – AB ilişkilerinde temel belgelerden
biri olan 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'ün 41. maddesine göre;

fıkrası uyarınca Türkiye'de kurulu işletmelerde çalışanlardan, hizmet sunmak için AB
üyesi ülkelere girişlerinde vize talep edilemeyeceği anlamına gelmektedir". Zira söz
konusu fıkra oldukça açık olup "Akit taraflar, aralarında yerleşme hakkı ve hizmetle-
rin serbest edinimine yeni kısıtlamalar koymaktan sakınırlar" hükmünü içermektedir.
Bunun sonucu olarak Adalet Divanının bu kararı, başta işadamları olmak üzere, avu-
kat, sporcu, doktor ve akademisyenler ile turizm, öğrenim veya tedavi amacıyla AB
ülkelerine giren kişiler gibi bu hükmün kapsamına giren Türk vatandaşlarını kapsa-
maktadır." Ercüment Tezcan, "Avrupa Adalet Divanı'ndan Üye Devletlere Standstill Dersi",
3.3.2009, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=1326&cat=355#sthash.ClaCPPLQ.dpuf, Sosyal ve Savatlı Kararı, C 228/06.

"ABAD, 24 Eylül 2013 tarihinde, C-211/11 sayılı Leyla Ecem Demirkan c/Bunder-
republik Deutschland davasında verdiği kararla, Türk vatandaşlarının hizmet alımı
için AB ülkelerine girişte vize almaları gerektiğini, Katma Protokol'ün, hizmet alımı
için -ya da AB Hukuku'ndaki teknik ifadesiyle pasif hizmet sunumu için- AB ül-
kelerinin Türk vatandaşlarına vize uygulamasına engel oluşturmadığını belirtti.", Er-
cüment Tezcan, "Demirkan Kararı ve Düşündürdükleri", Ankara Strateji Enstitüsü,
2.10.2013, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-ercument-tezcan/demirkan-karari-ve-dusundurdukleri/>.

85 Haluk Kabaalioglu, "Türklere'e vize uygulaması AB ruhuna aykırı", Euractive'in IKV
Başkanı Haluk Kabaalioglu'yla röportajı, erişim 10 Ocak 2011, <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/interview/kabaaliolu-turk-vatandaslarina-vize-uygulanmasi-ab-butunlesmesinin-ruhuna-aykiri-007420>.

1. Akit taraflar, aralarında, yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edimine yeni kısıtlamalar koymaktan sakınırlar.

2. Ortaklık Konseyi, Ortaklık Anlaşması'nın 13 üncü ve 14 üncü maddelerinde yer alan ilkelere uygun olarak, Akit Tarafların yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edimindeki kısıtlamaları aralarında gitgide kaldırmalarında uygulanacak sıra, süre ve usulleri tespit eder. Ortaklık Konseyi, söz konusu sıra, süre ve usulleri, çeşitli faaliyet dalları için bu alanlarda Tophuluğun daha önce koyduğu hükümleri ve Türkiye'nin ekonomik ve sosyal alanlardaki özel durumunu göz önüne alarak, tespit eder. Üretim ve alışverişlerin gelişmesine özellikle katkıda bulunan faaliyetlere öncelik verilir.

Görüldüğü üzere mevcut vize rejimi, Katma Protokol'ün ilgili maddesine aykırılık arz etmektedir. Burada hatırlanması gereken önemli bir husus her bir üye için göz önünde bulundurulması gereken tarih, Katma Protokol'ün kendi hukuk düzeninde yürürlüğe girdiği tarih, yani Birlik'e üye olduğu tarihtir.

Mevcut vize uygulaması, hem 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tesis edilen Gümrük Birliği'nin temelini teşkil eden malların serbest dolaşımı ilkesine, hem de yerleşme hakkı ve hizmet sunum serbestisine yeni engeller getirilmesini yasaklayan Katma Protokol'ün 41. maddesine aykırıdır.⁸⁶Nitekim bu durum, daha önceki kararların yanı sıra Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın 19 Şubat 2009 tarihli *Soysal*⁸⁷ kararında da açıkça belirtilmiştir. Bir diğer deyişle, *standstill* hükmü olarak bilinen Katma Protokol'ün 41. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, üye devletler tarafından hizmet sunmak (veya almak) veya iş kurmak amacıyla AB ülkelerine giden Türk vatandaşlarına uygulanan koşulların ağırlaştırılamayacağı teyit edilmiştir. Bu durum işadamları olmak üzere, avukat, sporcu, doktor ve akademisyenler ile turizm, öğrenim veya tedavi amacıyla AB ülkelerine giren Türk vatandaşlarını ilgilendirmektedir. Burada göz önünde bulundurulması gereken tarih, her bir üye devlet için Katma Protokol'ün kendi hukuk düzeninde yürürlüğe girdiği tarih, yani Birliğe üyelik tarihidir. Örneğin Soysal kararında davalı devlet olan Almanya için bu tarih 1 Ocak 1973 iken; İspanya için 1986 ve Romanya için 2007'dir.⁸⁸ Ayrıca Türkiye'ye vize uygulaması AB'nin kendi mevzuatıyla da çelişmektedir, çünkü Schengen vizesi rejimini düzenleyen 539/2001/CE ikincil, AT-Türkiye arasında imzalanan Katma Protokol birincil hukuk kaynağıdır, tüzük antlaşmaya aykırı hüküm getiremez.

Mevcut vize uygulaması, hem 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tesis edilen Gümrük Birliği'nin temelini teşkil eden malların serbest dolaşımı ilkesine, hem de yerleşme hakkı ve hizmet sunum serbestisine yeni engeller getirilmesini yasaklayan Katma Protokol'ün 41. maddesine aykırıdır.

⁸⁶ Türkiye-AT Katma Protokol, http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/katma_protokol.pdf.

⁸⁷ *Soysal ve Savatlı – ATAD Kararı*, 19 Şubat 2009, C-228/06.

⁸⁸ Kabaalioglu, "Türkler'e vize uygulaması AB ruhuna".

Vize rejimi konusunda son dönemdeki gelişmelere bakıldığında, AB Konseyi'nin Haziran 2009'da kabul ettiği AB Vize Kodu'nun, 5 Nisan 2010 tarihinde yürürlüğe girdiği görülmektedir.⁸⁹ AB, Türkiye'ye vize uygulamasını kaldırmak için mültecilere ilişkin geri kabul anlaşmasını imzalamasını, entegre sınır yönetimine ilişkin eylem planını tamamlamasını ve biyometrik pasaport uygulamasına geçmesini talep etmektedir.⁹⁰ Biyometrik pasaportlar 1 Haziran 2010 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. AB-Türkiye geri kabul anlaşması müzakereleri 2003'te başlamış, ancak temel konularda uzlaşma sağlanamaması nedeniyle uzun bir süre askıya alınmıştır. 2009 yılında "adil yük paylaşımı" ilkesi temelinde yeniden başlatılan müzakereler, düzensiz göçmenlerin Birliğe girişinde Türkiye'nin temel geçiş rotası olması sebebiyle kritik önem taşımaktadır. Ankara'yı işbirliğine ikna ederek, Birliğe Türkiye üzerinden giren tüm düzensiz göçmenlerin geri kabulünü sağlamak, AB'nin düzensiz göçle mücadelesine ciddi bir katkı sağlayacaktır. Avrupa Komisyonu ve Türkiye arasında sağlanan uzlaşmanın ardından, AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması metni, 24 Şubat 2011'de Adalet ve İçişleri Bakanları Konseyi'nde onaylanmıştır. Bu toplantının sonuç bildirgesinde, Türkiye ve AB arasında, düzensiz göçle mücadele konusunda güçlendirilmiş işbirliğinin sağlanması hususunda, başta sınır kontrollerinin güçlendirilmesi, insan ticaretiyle mücadele edilmesi, geri kabul kapasitesinin artırılması, kurumsal kapasite gelişiminin sağlanmasının yanı sıra Türkiye ve Frontex arasında işler bir anlaşmanın sonuçlandırılması yer almaktadır.⁹¹

Geri kabul anlaşmaları bir ülkeye girme, kalma şartlarını karşılamayan kişilerin geri gönderilmelerini sağlamak için imzalanmaktadır. Uluslararası hukuk uyarınca bir ülke kendi vatandaşlarını geri kabul etmek zorundadır. Buna karşılık üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar için böyle bir mecburiyet bulunmamaktadır. AB'nin bugüne kadar imzaladığı geri kabul anlaşmaları ise hem anlaşmaya taraf olan devletin vatandaşlarını hem de üçüncü ülke vatandaşlarını kapsamaktadır. Amsterdam Antlaşması ile geri kabul anlaşması müzakere etme imzalama yetkisi AB Komisyonu'na verilmiştir.⁹²

89 Nisan 2014 tarihinde AB Komisyonu İçişlerinden sorumlu üyesi Cecilia Malmström, vize kodu şartlarının iş adamları, araştırmacılar, öğrenciler ve turistler lehine değiştirilmesinin ekonomik kalkınmaya katkı yapacağı yönünde bir önerge sunmuştur.

90 Nilgün Arısan Eralp, "Türkiye'nin Vize Politikası: AB'de Serbest Dolaşma Talebinden Vaz mı Geçildi?", *TEPAV Değerlendirme Notu*, Şubat 2010, erişim 25 Mart 2011, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313843r1590.Turkiyenin_Vize_Politikasi_ABde_Serbest_Dolasma_Talebinden_Vaz_Mi_Gecildi.pdf.

91 Zeynep Özler, İlke Toygür, "Vizesiz Seyahat: AB Dış Politika Aracı Olarak İşliyor Mu?", erişim 20 Nisan 2011, [http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/vizesiz_seyahat_ab_dis_politika_araci_olarak_isliyor_mu_\(1\).pdf](http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/vizesiz_seyahat_ab_dis_politika_araci_olarak_isliyor_mu_(1).pdf).

92 Readmission Policy in the European Union, Directorate-General for Internal Policies, Policy

Türkiye ile AB arasında geri kabul anlaşması 16 Aralık 2013'te imzalanmıştır. Geri Kabul Anlaşması'yla, AB'ye yasadışı yoldan Türkiye üzerinden girdiği belirlenen göçmenlerin milliyetlerine bakılmaksızın Türkiye'ye iade edilmesi öngörülmektedir. Ancak Türkiye ile göç gönderen ülkeler arasında geri kabul anlaşması imzalanmamış olduğu için göçmenlerin iadesi mümkün olamayacak, bu durum da Türkiye açısından ekonomik ve sosyal sorunlar doğuracaktır. Geri kabul anlaşmasının vize muafiyetiyle sonuçlanması AB'nin işleyişi üç buçuk yıl incelemesine ve vizelerin kaldırılmasını uygun bulmasıyla başlayacak görüşmelere bağlıdır. Sürecin olumlu sonuca ulaşması durumunda muafiyetten on iki yaşından küçük, emekli, engelli, öğrenci, gazeteci, sivil toplum örgütü temsilcisi veya AB ülkelerinde akrabaları yerleşik olanlar faydalanabilecektir. İş adamları ve tır sürücülerine uzun süreli vize temin edilecek, talep edilen belgeler azaltılacak, vize ücretleri düşürülecek ve vize alım süreleri kısıllanacaktır. Her ne kadar vize muafiyeti sonucu geri kabul anlaşması imzalanmasında itici güç olsa da, sonucu belirsiz bir süreç için Türkiye'nin aldığı risklere AB herhangi bir güvence sağlamamaktadır.

25 Şubat 2011 itibariyle Türkiye ile AB arasında "vize diyalogu" başlamıştır. Diğer aday veya üçüncü ülkelerle "vize muafiyeti müzakereleri" adı altında yürütülen görüşmelere diyalog denilmesinin altında yatan neden AB ülkelerinin bu görüşmeler sonunda vizelerin kaldırılacağı yükümlülüğünü almak istememeleridir. Buna karşılık Türkiye, geri kabul anlaşmalarının getireceği yük dolayısıyla kendi talepleri karşılanmadıkça anlaşmayı onaylamayacağını bildirmiştir.⁹³ Müzakere sürecinde vize konusunda en önemli olan başlık Adalet, Özgürlük ve Güvenlik başlığıdır ve henüz açılmamıştır. Bu başlık altında "iltica, göç ve yasadışı göçmenler" konusu ve geri kabul antlaşmaları yer almaktadır. AB üyeleri açısından önemi Schengen Antlaşması ile üyeler arasındaki sınırları kaldıran FRONTEX, EURODAC gibi yapılarla ve ortak iltica ve göç politikası geliştirerek dış sınırları korumayı amaçlayan önlemleri içeriyor olmasından ileri gelmektedir.⁹⁴

Vize rejimiyle ilgili yargısal alanda son zamanlarda yeni gelişmeler yaşanmıştır. Ocak 2011'de Almanya'da Hannover Sulh Mahkemesi'nin kararıyla Almanya'ya vizesiz geldiği için sınır dışı edilmek üzere tutuklanan bir

Department Citizens'Right and Constitutional Affairs, Study, PE 425.632, European Parliament, Brussels, September 2010, s 13-14.

93 Geri kabul antlaşmaları, Türkiye'nin hem TC vatandaşlarının hem de Türkiye topraklarından geçerek AB ülkelerine kaçak yollardan gidenlerin yakalanmaları durumunda kendisine iade edilmesi anlamına gelmektedir.

94 Frontex: Avrupa Dış Sınırlar Ajansı

Eurodac: yasadışı göçmenlere yönelik oluşturulan biyometrik veri bankası

Türk vatandaşı serbest bırakılmıştır. Mahkeme Türk vatandaşlarının turist olarak Almanya'ya vize rejimine tâbi olmadangiriş yapabileceklerine ve üç ay boyunca bu ülkede kalabileceklerine karar vermiştir. Bu şekilde Adalet Divanı'nın Soysal kararı onaylanmıştır.⁹⁵ 11 Şubat 2011'de Almanya Münih İdare Mahkemesi de Türklere turistik vize uygulanamaz kararı vermiştir. 16 Şubat 2011'de ise Hollanda Haarlem Mahkemesi, 1963 Ankara Antlaşmasına ve 1973 Katma Protokole dayanarak, Türklerin vize ve oturma izni almadan en fazla üç ay bu ülkede kalabileceklerine hükmetmiştir.⁹⁶ Ancak Hollanda hükümeti bu kararı uygulamaya sıcak bakmamaktadır, bu yüzden de Göç ve Mülteciler Bakanı Gerd Leers temyize başvuracaklarını duyurmuştur.⁹⁷

AB'nin Türkiye'ye yönelik vize uygulamasını kaldırmak için iki şartı bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi biyometrik pasaportlardı ki yeni pasaportlar 1 Haziran 2010 itibariyle yürürlüğe girmiştir. Geri kabul anlaşmasının imzalanması ise Türkiye tarafından uzun süre ertelenmiş ancak geçtiğimiz Aralık 2013'te imzalanmıştır.

Türkiye-AB ilişkilerinde geçmişten günümüze devam eden, ilişkilerin gerilmesine hatta donma noktasına gelmesine neden olan bir diğer çok önemli sorun ise Kıbrıs'tır. Sorunun tarihçesine kısaca değinildikten sonra Türkiye-AB ilişkilerine ve üyelik müzakerelerine etkileri incelenecektir.

5) KIBRIS SORUNU

1999'da Türkiye'ye aday ülke statüsü veren Helsinki Zirvesi'nde, her ne kadar müzakerelerin diğer tüm aday ülkelerle aynı şartlarda sürdürüleceği AB Konseyi tarafından bildirilmiş olsa da, Kıbrıs sorununun çözümüyle Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği arasında doğrudan bir koşullandırma yapılmıştır. Böylece AB, Kıbrıs konusunda giderek daha aktifleşen ve adada barışçıl çözüm bulunmasını teşvik eden bir aktör konumuna gelmiştir. 2004 yılında Güney Kıbrıs'ın AB'ye üye olarak kabul edilmesi Türkiye'de tepkiyle karşılanmasının yanında, AB üyelik süreci üzerinde olumsuz etki doğurmuş, AB soruna doğrudan taraf olmuştur. Adada çözüm bulunmasına yönelik olarak BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan Annan Planı, 2004'te yapılan referandumda KKTC tarafından kabul edilirken, GKRY tara-

⁹⁵ Hannover Sulh Mahkemesi Kararı: <http://www.hamburger.de/haber-Hannover-Mahkemesinden-ornek-vize-karari-6540/>, erişim tarihi 7 Mart 2011.

⁹⁶ Hollanda Haarlem Mahkemesi Kararı: <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/article/hollanda-mahkemesi-de-trklere-vize-artn-kaldrd-ama-siyasetiler-uygulamyor-015765>, erişim tarihi 7 Mart 2011.

⁹⁷Hollanda Vize Kapısını Açmamak İçin Üst Mahkemeye Başvuruyor": <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?ArticleID=1040421&CategoryID=81&Date=18.02.2011&aType=RadikalDetayV3>, erişim tarihi 7 Mart 2011.

findan reddedilmiş, buna rağmen GKRY tüm adayı temsilen AB'ye üye olarak kabul edilmiştir. Bunun üzerine AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi, Komisyon'u, KKTC'ye uygulanan ekonomik ambargoların ve izolasyonun kalkması için gerekli tedbirleri almaya davet etmiş ve 259 milyon Euro'luk bir yardım yapılmasını öngörmüş ancak kabul edilen mali tüzük GKRY engeline takılmıştır.⁹⁸ 3 Haziran 2004'te Kofi Annan BM Güvenlik Konseyi'ne KKTC üzerindeki tecridin kaldırılması için tavsiyede bulunmuş, "KKTC'ye yönelik ambargoların, tanınmayı özendirmemek koşuluyla kaldırılması" çağrısını yapmıştır. Ancak Rusya bu türden girişimleri engellemiştir.⁹⁹

Kıbrıs konusundaki anlaşmazlıklar karşılıklı protokol krizine neden olmuştur. 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye katılan on yeni üyenin Ankara Anlaşması'nın sağladığı haklardan yararlanabilmesi için Türkiye ile AB arasında yeni bir protokolün kabul edilmesi gerekmiştir. Türkiye, antlaşmanın hazırlanacak bir protokolle genişletmeye hazır olduğunu Konsey'e bildirmiş ancak GKRY'ni tanıma anlamına gelebilecek herhangi bir ifadenin protokolde yer almasına karşı çıkmıştır. 16-17 Aralık 2004 AB Brüksel Zirvesi'nde Türkiye, 1963 Ankara Antlaşması'nı tüm AB üyelerine genişleten Uyum Protokolünü onaylamayı kabul etmiş ve 19 Temmuz 2005'te onaylamıştır. Ancak protokolün onaylanmasının ardından yayınlanan bir deklarasyonla da protokolün onaylanmasının GKRY'nin tanınması anlamını taşımadığını ilan etmiştir. Deklarasyonla Türkiye'nin Kıbrıs'taki soruna siyasi bir çözüm bulunması konusunda kararlı olduğu, Protokolde atıfta bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960'ta kurulan devlet olmadığı belirtilen hususlar arasında olmuştur. Türkiye, Gümrük Birliği çerçevesinde sadece malların serbest dolaşımına ilişkin olarak Kıbrıs Rum kesimiyle ilişki kuracağının yükümlülüğünü üstlenirken, hava ve deniz limanlarının kullanımı konusunda yükümlülük altına girmeyeceğini açıklamıştır.¹⁰⁰ (Limanlar GKRY'ye 1987 yılında kapatılmıştır)

Bunun üzerine AB de 21 Eylül 2005 tarihinde karşı deklarasyon yayınlayarak, Türkiye'nin Güney Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ilişkin bir deklarasyon yayınlamaya ihtiyaç duymasını üzüntüyle karşıladıklarını bildirmiştir. Deklarasyonun tek taraflı bir irade beyanı olduğunu vurgulandıktan sonra, Protokolün doğurduğu

98 Aslıhan Turan, "Kıbrıs Sorunun Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi", erişim 10 Mart 2011, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=553:kbrs-sorununun-tuerkiye-ab-likilerine-etkisi&catid=70:ab-analizler&Itemid=134.

99 Haydar Efe, "Türk Dış Politikasının Değişmeyen Gündemi: Kıbrıs ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi", içinde *YeniDönemde Türk Dış Politikası – Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*, (der.) Osman Bahadır Dinçer & Habibe Özdal & Hazali Necefoglu, (Ankara: Usak Yayınları, 2010): 124.

100 Fuat Aksu, "Türkiye – Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyumsuzlukları", s 36-37. <http://www.turkishgreek.org/makaleler/FUATAKSUtrgreu.pdf>

yükümlülükler üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı belirtilmiştir. Güney Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 11 Mayıs 2004'ten itibaren AB üyesi olduğunun ve AB'nin uluslararası hukuk konusu olarak sadece Güney Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bir bütün olarak tanıdığını da belirtmiştir. Bunun yanında tüm üye devletlerin tanınmasının katılım sürecinin gerekli bir parçası olduğu ve Türkiye'nin tüm üye devletlerle ilişkilerini bir an evvel normalleştirmesine verilen önem açıklanmıştır.¹⁰¹ Türkiye ile AB arasında mutabakat sağlanamayınca, Aralık 2006'da toplanan AB Zirvesi'nde 8 müzakere başlığının dondurulmasına ve hiçbir başlığın geçici olarak bile kapatılmamasına karar verilmiştir.¹⁰²

Esasen, «malların serbest dolaşımı» ile «hizmetlerin serbest dolaşımı» birbirine karışmıştır, çünkü ulaşım üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, yani Türk deniz limanlarının GKRY bandıralı gemilere, Türk hava limanlarından Rum uçaklarına açılması, AB ile gerçekleştirilen «gümrük birliği» kapsamı dışındadır. Gümrük birliği, sadece malların serbest dolaşımını kapsar. Hizmet sektörü, gümrük birliği kapsamında değildir. Türkiye GKRY'ni tanımadığını belirtmiş bile olsa, Ankara Anlaşması'nın GKRY'ne uygulanmasına ilişkin Ek Protokol'ü imzalaması, ileride Türkiye için sorun olacaktır, çünkü Ek Protokol'de GKRY aynen AB'nin Kıbrıs Bildirisi'nde olduğu gibi Kıbrıs Cumhuriyeti (Republic of Cyprus) olarak tanımlanmaktadır. Ek Protokol TBMM'den geçtiği takdirde GKRY, Kıbrıs olarak tanınmış olacaktır.¹⁰³

Ambargo altındaki KKTC'yi yakından ilgilendiren bir diğer önemli konu da Doğrudan Ticaret Antlaşması'dır. AB ile Kıbrıslı Türklerin de imzasının olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti ile 1973 senesinde imzaladığı Ortaklık Anlaşması gereğince yürürlükte olan tercihli ticaret rejimi, 1994'te Adalet Divanı'nın, Kıbrıslı Rumlar'ın Birleşik Krallık mahkemeleri aracılığıyla başvurması neticesinde alınan Anastasiou kararı ile sona etmiştir. Mevcut uygulamada KKTC'den AB'ye ihraç edilen ürünler üçüncü dünya ülkelerinden ithal edilenler ile aynı düzenlemelere tâbidir.¹⁰⁴ 2004 yılında KKTC'nin Annan Planı'nı kabulü sonucunda AB Konseyi, KKTC ile doğrudan ticarete başlamak ve izolasyonları kaldırmak için adım attıysa da Rum Kesimi'nin vetosu nedeniyle bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Tüzük'ün kabulü, Türk yetkililerinin de resmen açıkladığı gibi Türkiye'nin limanları açmasını sağlayarak, hem taraflar arası ticareti kolaylaştıracak hem de Türkiye'nin müzakere sürecinin hareketlen-

101 Aksu, "Türkiye – Avrupa Birliği Tam Üyelik", 25.

102 Eralp, "Temporality, Cyprus Problem", 7.

103 Rıdvan Karluk, "Güney Kıbrıs'ın Gümrük Birliği'ne Katılım Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar", *Ankara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, cilt 5, no 2, (kış 2006): 78-81.

104 Atilla Sandıklı & Emine Akçadağ, "Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri", *Bilge Strateji*, cilt 2, sayı 4, (Bahar 2011): 6.

mesini ve tüm ilgili taraflar arasında bir karşılıklı güven ortamının oluşumunu sağlayacaktı. Kıbrıs'ta taraflar arasındaki gelişmişlik farkı, genelde adadaki kalıcı çözümün önündeki önemli engellerden biri olarak kabul edilmektedir. “Yeşil Hat Tüzüğü” gibi önlemler söz konusu farklılıkların giderilmesinde yetersiz kalmış, aksine, sınırlı mal ve sermaye hareketliliği sağlarken, işçi hareketliliğinde ciddi bir artışa neden olarak, adadaki gelişmişlik farkını azaltmayıp artırmıştır. Ada'daki ekonomik farklılıkların giderilmesi, Kuzey Kıbrıs'ın sürdürülebilir bir ekonomik gelişmeye kavuşması ve kapsamlı bir çözümün de kolaylaşabilmesi için Kuzey Kıbrıs'ın dünya ve AB ekonomisi ile bütünleşmesini sağlamak çözüm yolunda önemli bir adım olacaktır.¹⁰⁵

Doğrudan Ticaret Anlaşması'nın önce Avrupa Parlamentosu, daha sonra ise AB Konseyi'nde onaylanması gerekmektedir. Lizbon Antlaşması'nda ticareti ilgilendiren kararlarda oy çokluğuyla karar alma mekanizmasının getirilmesiyle, Türkiye AB Parlamentosu'nun tüzüğü kabul etmesi beklentisi içindeydi. Ancak Avrupa Parlamentosu'nun, KKTC ile AB arasında başlatılması öngörülen Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün “yasal zeminin olmadığına” karar vermesinin ardından Türk limanlarının Rum gemi ve uçaklarına açılması konusu rafa kalkmıştır. AP Hukuk Servisi hazırladığı raporda, Kıbrıslı Türklerle doğrudan ticaretin başlatılmasının, ancak “oy birliğiyle” mümkün olacağını bildirmiştir. Türkiye'nin kabul edilmesini umduğu tüzük böylece hayata geçirilememiştir.¹⁰⁶

Güney Kıbrıs'ın AB üyesi olmasıyla Türkiye ile Birlik arasında yeni bir sorun doğmuştur. Avrupa Konseyi 16-17 Aralık 2004 tarihinde, müzakerelerin başlatılabilmesi için Türkiye'den 2004 senesindeki genişleme dalgasıyla Birlik'e üye olan on devletle Ek Protokol'ü imzalamasını talep etmiş, Türkiye ise 29 Temmuz 2005 tarihinde imzaladığı Ek Protokol'e bir bildiri ekleyerek imzanın Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'ni tanımak anlamına gelmediğini açıklamıştır. Buna karşılık 21 Eylül 2005 tarihinde AB karşı bildiri yayınlayarak, Türkiye'nin bildirisinin tek taraflı olduğunu ve Protokol'den kaynaklanan yükümlülükleri üzerinde hiçbir hukuki etki doğurmadığını duyurmuştur. Bildiride üyelik sürecinde üyelerin birbirlerini tanımalarının, Ek Protokol'ün ayırım gözetmeksizin uygulanmasının, malların ve taşıma araçlarının serbest dolaşımının sağlanmasının bir gereklilik olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye'nin müzakere sürecini değerlendirmek amacıyla Komisyon tarafından hazırlanan 2013 İlerleme Raporu belgesinde de Kıbrıs ayrı bir başlık

¹⁰⁵ Nilgün Arısan Eralp, “Doğrudan Ticaret Tüzüğü: Tüm Taraflar için bir Çıkış Yolu Olabilir mi?”, *Tepav Politika Notu*, (Haziran 2010): 5.

¹⁰⁶ Sandıklı & Akçadağ, “Kıbrıs Sorunu Kapsamında”, 11.

altında incelenmiştir. Türkiye, BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet girişimleri temelinde Kıbrıs'taki iki toplumun adil bir çözüm için müzakerelere devam edilmesine destek vermektedir. Raporda Türkiye'nin eleştirildiği bir nokta göze çarpmaktadır. Komisyon, Türkiye'nin GKRY'nin münhasır ekonomik bölgesi olarak ilan ettiği alanda hidrokarbon arama çalışmalarına karşı çıkmasını eleştirmektedir. Komisyon, üyelerin ikili antlaşma imzalamasıyla, Avrupa Birliği müktesebatı ve uluslararası hukuk uyarınca, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden doğan doğal kaynakları arama ve kullanma hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye'nin Konsey'in ve Komisyon'un çağrısına rağmen Ek Protokol'ü GKRY'e uygulamaması, malların serbest dolaşımına ve doğrudan taşınması üzerindeki kısıtlamaları kaldırmaması, ayrıca Türkiye'nin GKRY'nin bazı uluslararası örgütlere üyeliğini veto etmeyi sürdürmesi de eleştirilmektedir.¹⁰⁷

Kıbrıs sorununun çözümü için BM çatısı altında yeniden başlayan sürecin ne yönde gelişeceği bir soru işaretidir. Taraflar müzakerelerin başlaması yönünde olumlu bir adım atmış olsalar dahi görüşmelerin ana başlıkları ve içerikleri konusunda henüz uzlaşma sağlanması söz konusu olmamıştır. Elbette sorunun çözümü üyelik müzakerelerinin ilerlemesi açısından son derece büyük önem taşımaktadır, zira Kıbrıs sorunu özelinde bloke edilmiş başlıklar mevcuttur. Sorunun çözümü ayrıca Doğu Akdeniz'de tespit edilen enerji kaynakları dolaşısıyla da enerji güvenliği bakımından gündemdeki yerini korumaktadır. Bölgede sağlanacak istikrar ve iyi ilişkiler ortamı hem Türkiye-AB ilişkilerine hizmet edecek, hem de konuya GKRY'nin üyeliğe kabul edilmesiyle birlikte doğrudan taraf olan AB açısından önemli bir kriz yükünden kurtulma anlamına gelecektir.

6) SONUÇ

Mali krizin etkilerinden en az zararla kurtulmak maksadıyla yapısal ve kurumsal reformlar gerçekleştiren AB ülkeleri, Almanya'nın bu süreçte en güçlü üye olarak yükselişini engelleyememişlerdir. Almanya'ya karşı kimi üyelerde oluşan tepki aslında ulusallaşmanın da sinyallerini vermektedir. Mali krizlerin milliyetçi akımları güçlendirdiği bir gerçektir. Bu akım Avro şüpheçileri tarafından da kullanılmakta ve bütünleşmenin en alt seviyeye indirilmesini temel alan söylemlerle araçsallaştırılmaktadır. Bu söylemlerin hedefindeki ilk konu ise göçmen sorunudur ki bu sorun artan hızla gelişen yabancı düşmanlığını ve İslamofobiyi fazlaca beslemektedir. Sosyal bir krizin de kısacası kalan AB üyeleri; işsizlik, sağlık, eğitim sorunlarından AB kurumlarını suçladıkları

¹⁰⁷ Türkiye 2013 İlerleme Raporu

kadar göçmenleri de sorumlu tutmakta ve ulusal ve Birlik düzeyindeki seçim yarışlarında göçmenlerle mücadele konusu, siyasi propagandalarında öncelikli unsurunu oluşturmaktadır. Bu süreçte Türkiye ile ilişkilerin genel anlamda gergin ve durgun seyretmesi şaşırtıcı değildir, zira hem Türkiye hem de AB kendi iç siyasal gelişmelerine odaklanırken, karşılıklı restleşmeler ne yazık ki ilişkilerin canlanmasına hizmet etmemektedir. Kasım 2013'te 22. müzakere başlığının görüşmelere açılması elbette bir adım ileri gitmek manasında yorumlanabilse de, üyelik adına ümitleri yeşertememiştir. Çünkü bloke edilmiş başlıklar ve düğümlenmiş sorunlar önümüzdeki dönemlerde de varlıklarını koruyacak gibi görünmektedir. Müzakerelere açılan başlıkların Ek Protokol'ün GKRY'e uygulanmıyor olmasından dolayı Komisyon tarafından kapatılmaması, açılan başlıkların üyelik yolunda bir sonuca ulaşmasını engellemektedir.

AB'nin içinde bulunduğu mali kriz ve doğrudan bağlantılı olduğu siyasi ve sosyal kriz yanında AB'nin gündeminde olan bir başka sorunsal da dış politika krizidir. Lizbon Antlaşması ile Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi'nin AB'nin uluslararası alanda tek ve gür bir sesle özellikle sorun yaşanan alanlarda etkin bir role bürünmesi konusunda hemfikir olan üyelerin bu istekleri söylemden öteye geçememektedir. Bununla birlikte Yüksek Temsilci Catherine Ashton, İran'la nükleer müzakereleri sürdürmek adına diplomatik ziyaretleri devam ettirmekte, Mısır'da yaşanan uyanış ve darbe zamanlarında resmi ziyaretlerde bulunmakta ve son dönemde yaşanan Ukrayna krizinde Kiev'e gitmekte imtina etmemektedir. Ancak açıkça görülmektedir ki, gerek üyelerin coğrafi olarak farklı ilgi alanları olması, gerekse çıkar tanımlamalarının ayrışması ve bir üyenin taleplerinin öne çıkmasını engelleme amacı AB söylemlerinde ülkeleri demokrasi, insan hakları gibi ilkelere saygı gösterilmesi çağrısıyla sınırlı kalmaktadır. Libya'da son zamanlarda ardı ardına yaşanan şiddet olayları sonrası bir bildiri yayınlayan AB, ülkede devrimin hedeflerinden uzaklaşılırken, kaos, bölünme, şiddet ve terörizm tehditleriyle karşı karşıya kalınacağı uyarısında bulunmuştur. AB ayrıca BM'nin merkezi rolüne saygı göstererek UNSMIL'e desteğin sürdürülerek, parlamento seçimlerinin düzenlenmesine katkı sağlanması gerektiğinin altını çizmiştir. Libya'da sağlanacak düzenin ve evrensel normların varlığının ulusal ve bölgesel istikrar ile güvenlik çıkarlarına hizmet edeceği de bildiride yer almıştır.

Parlamento seçimleri öncesinde AB, bir önceki seçim dönemindeki az katılım oranlarını arttırmak amacıyla halkı oy kullanmaya davet etmiştir. Geçmiş orana nazaran oy kullanma oranı en fazla Almanya'da artmıştır. Ancak sandığa giden AB vatandaşlarının sayısı oldukça azdır, pek çok üyede seçmen sayısının %50'sine dahi ulaşamamıştır. Bu durumu AB üyelerinin ulusallaşma, milli

değerleri ön plana çıkarma eğilimi içinde oldukları bir sürecin varlığı teziyle açıklayanlar, krizle birlikte vatandaşların AB kurumlarına olan güveninin azaldığının altını çizmektedirler. Seçimler üye ülke vatandaşlarının daha derin ve hatta federal bir Birlik mi istedikleri, yoksa ulusal yetkileri geri kazanmayı mı talep ettiklerinin göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Buradaki ayrışma elbette üye ülkelerin karar alıcılarının kullandıkları söylemlerde AB bütünleşmesinden yana yahut ulusallaşmadan yana tavır almalarıyla halkın algılarını yönetmeleri sonucudur. Parlamento'daki 751 sandalyenin paylaşımında Avrupa Halk Partisi grubu ile Sosyal Demokratlar grubu yine birinci ve ikinci grup olarak yer alsalar da Avro şüphecilerinin oylarını arttırmış oldukları görülmektedir. Zira oy kullanma oranlarının düşüklüğü de Avro şüphecilerinin yüksek orandaki varlıklarını göstermektedir. Aşırı sağ partilerin Parlamento içindeki dağılımları ve alınacak siyasi kararları etkileme kapasiteleri düşük seviyede kalsa da Avrupa'da sağ görüşün giderek kuvvetlenmesi liderlerde ve halkta endişeye sebep olmaktadır.

Türkiye-AB ilişkilerinde gelineen noktada ise adaylık sürecinin son derece yavaş ilerlediği söylenmelidir. Özellikle Kıbrıs sorunundan kaynaklanır şekilde müzakere başlıklarının bloke edilmişliği ve açılan başlıkların da kapatılamıyor olması üyelik ile ilgili ümit vaad etmemektedir. Bunun yanında senelik olarak hazırlanan ilerleme raporlarında Türkiye'nin iç gelişmeleri değerlendirilirken de temel insan hakları, ifade ve basın özgürlükleri gibi konular AB standartlarından uzak bulunmakta ve demokratikleşmenin hızlanması beklenmektedir. Siyasi sorunlar dışında Türkiye ile AB ilişkilerinde ekonomik açıdan Gümrük Birliği kararının uygulanış şekline kaynaklı ticari sorunlar da mevcuttur ve bu durum Türkiye'nin rekabette dezavantajlı bir konumda kalmasına neden olmaktadır. Kültürel düzeyde incelendiğinde ise AB ülkelerinde yaşanan sağın yükselişiyle birlikte yabancı düşmanlığı, İslamofobi ve Türkofobi Türkiye'nin üyeliğine bakışı, toplumsal düzeyde de olumsuz etkilemektedir.

Bölgesel olarak Türkiye'nin komşularında ve çevresinde yaşanan istikrarsızlıklar ise jeopolitik değerlendirmelerde AB açısından çekici bir ortam sunmamaktadır. Zira Ukrayna'da yaşananlar, Suriye'deki iç savaş, Irak'ta istikrarsızlıklar AB'nin Türkiye'nin üyeliği halinde yakınlaşacağı ve krizlerin etkilerine doğrudan maruz kalacağı bir bölgeye de girmesi demek olacaktır. Bu da kendi iç ekonomik, siyasi, sosyal ve hatta kültürel problemlerini çözme gayretinde olan bir Birlik için çok da tercih edilir bir durum değildir. Türkiye'nin yapması gereken AB'ye ekonomik ve ticari olarak katkı sağlayacağını kanıtlayacak yatırımlar sunması, demokratikleşme iradesini göstermesi ve toplumsal düzeyde doğu-batı sentezi yapısını tanıtmasıdır.

Öneriler

- Avrupa Birliği'nin federatif ya da konfederatif bir yapıya sahip olacağı hususunda bir karar verip, ortak para ile Merkez Bankası arasındaki kurumsal ikileme son vermesi gerekmektedir.
- AB'nin mali krizden çıkmak için federal bir yapıya sahip olması uygun gözükürken, Parlamento seçimlerinde de görüldüğü üzere aşırı sağın yükselişi halkların merkezden uzaklaşmakta olduğunu kanıtlamaktadır. Bu yüzden Avrupa ülkelerinin Merkelizm'den yani kemer sıkma politikalarından uzaklaşıp sosyal Avrupa modeline dönmesi uygun olacaktır.
- Türkiye için Avrupa pazarının en istikrarlı Pazar olması sebebiyle ilişkilerin konsolide edilmesi gerek ticari kazanımlar gerekse çevre ülkeleri için cazibe merkezi olması bakımından önemlidir.
- AB ile ilişkilerin hızlı bir şekilde düzene girmesi, Türkiye'nin yeniden model ülke olma emellerine yakınlaşmasını sağlayacaktır.
- Gümrük Birliği'nin derinleşmesi sırasında kurumsal yapının şeffaflaşması gerekmektedir. Bunu yaparken de tam üyelik perspektifinden uzaklaşılmadan, hedefin tam üyelik olduğu vurgulanarak hukuki düzenlemeye gidilmelidir.
- AB'nin konjonktüre göre kendini dönüştüren bir yapı olduğu göz önüne alınarak ve tam üyelik hedefine ulaşıldığı zaman bugünkü AB ile karşı karşıya olunulmayacağı algılanarak ilişkilere gerçekçi bir şekilde yaklaşılmalıdır.
- Türkiye,AB ile arasındaki ilişkilerde anlaşmadan ve ortaklık konseyi kararlarından doğan haklarını hukuki yollardan da aramalı, bu yönde kurumsal ve finansal altyapı oluşturulmalıdır.
- Türkiye-AB ilişkilerinin gelişimi açısından yabancı yatırımcılardan destek alınması gerekmektedir.
- Türk medyasının Türkiye-AB ilişkilerini gündemde tutması yerinde olacaktır.
- Geri kabul anlaşmasının kontrolsüz uygulanması engellenmeli, çevre ülkelerin istikrara kavuşmaları ve göç göndermelerini önlemek amacıyla AB ile ortak eyleme geçilmelidir. Aksi halde bir yandan göçmenler bakımından Türkiye'ye entegrasyon sorunları yaşanacak, ülkelere geri gönderildikleri takdirde ise insanlık dramı yaşanması söz konusu olacaktır.

KAYNAKÇA

Akdemir, Erhan, “11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırıları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 8, No 1 (2009).

Aksu, Fuat, “Türkiye – Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları”, <http://www.turkishgreek.org/makaleler/FUATAK-SUtrgreu.pdf>

AB Bakanlığı Resmi internet sitesi, Gümrük Birliği, erişim 15 Mart 2014, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46234&l=1>.

Avrupa Birliği'nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler: “Euro Rekabet Paktı”, ABGS, Mayıs 2011, Ankara, http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/euro_plus_pact.pdf.

Avrupa İstikrar Mekanizması resmi internet sitesi, erişim 24 Ocak 2013, <http://www.esm.europa.eu/about/index.htm>.

Avrupa Parlamentosu seçim sonuçları, Avrupa Parlamentosu resmi internet sitesi, <http://www.results-elections2014.eu/en/election-results-2014.html>

Bargain, Olivier & Dolls, Mathias & Fuest, Clemens & Neumann, Dirk & Peichl, Andreas & Pestel, Nico & Siegloch, Sebastian, “Fiscal Union in Europe? Redistributive and Stabilising Effects of an EU Tax-Benefit System”, *The Institute for the Study of Labor (IZA) Discussion Paper*, No 6585, (May 2012).

Bertoncini, Yves, Thierry Chopin, Jérôme Cloarec, Jean-François Jamet, Thomas Klau, Dominika Rutkowska-Falomi, “De l'Europe des Etats à l'Europe des Citoyens”, *Le monde*, erişim 8 Mars 2012 http://www.lemonde.fr/idees/article/2012/03/08/de-l-europe-des-etats-a-l-europe-des-citoyens_1654216_3232.html.

Bilici, Nurettin, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, (Ankara, Seçkin Yayınları, 2004).

Busch, Klaus & Hermann, Christoph & Hinrichs, Karl & Schulten, Thorsten, “Euro Crisis, Austerity Policy and the European Social Model: How Crisis Policies in southern Europe Threaten the EU's Social Dimension”, *Friedrich Ebert Stiftung, International Policy Analysis*, (February 2013).

Collett, Elizabeth, “Facing 2020: Developing a New European Agenda for Immigration and Asylum Policy”, *Migration Policy Institute, Policy Brief* Se-

ries, Issue No 1, (February 2013).

Craig, Paul, "Two-Speed, Multi-Speed and Europe's Future: a Review of Jean Claude Piris on the Future of Europe", University of Oxford, *Legal Research Paper Series*, Paper no 4/2013, (January 2013).

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Common Policy on Illegal Immigration, Brussels, 15.11.2001, COM(2001)672final.

Communication From The Commission to the European PARliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A Common Immigartion Policy for europe: Principles, Actions and Tools, SEC(2008)2026, SEC(2008)2027, Brussels, 17.06.2008, COM(2008) 359 Final.

Dévoluy, Michel, "L'Euro est-il un échec?", IRIS, *Actualités Européennes*, no 47, Ekim (2011).

Dinçer, Osman Bahadır & Özdal, Habibe & Necefoğlu, Hazali, *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası – Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*, (Ankara: Usak Yayınları, 2010).

Dubouis, Louis & Blumann, Claude, "Droit Matériel de l'Union Européenne", (Paris: Montchrestien, 2006).

Dünya Bankası Gümrük Birliği Raporu, erişim 3 Mayıs 2014, <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-eng.pdf>.

Dünya Bankası Gümrük Birliği Raporu, erişim 3 Mayıs 2014, <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-eu-customs-union-eng.pdf>.

Eralp, Atilla, "Temporality, Cyprus Problem and Turkey-EU Relationship", *Discussion Paper Series – 2009/02*, Centre for Economics and Foreign Policy Studies, German Marshall Fund, (july 2009).

Eralp, Nilgün Arısan, "Avrupa Birliği'nde Neler Oluyor?", *TEPAV Değerlendirme Notu*, (Nisan 2010).

Eralp, Nilgün Arısan, "Doğrudan Ticaret Tüzüğü: Tüm Taraflar için bir Çıkış Yolu Olabilir mi?", *Tepav Politika Notu*, (Haziran 2010).

Eralp, Nilgün Arısan, "Türkiye'nin Vize Politikası: AB'de Serbest Dolaşma Talebinden Vaz mı Geçildi?", *TEPAV Değerlendirme Notu*, Şubat 2010, erişim 25 Mart 2011, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313843r1590.Turkiyenin_Vize_Politikasi_ABde_Serbest_Dolasma_Talebinden_Vaz_Mi_Gecildi.pdf.

European Central Bank, *Occasional Paper*, No 144, (February 2013).

European Commission, DGs Home Affairs / Immigration, erişim 10.02.2014, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/immigration/index_en.htm.

European Commission, DGs Home Affairs / Immigration, erişim 10.02.2014, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/immigration/index_en.htm.

European Pact on Immigration and Asylum, Council of the European Union, Brussels, 24 September 2008 (07.10) (OR.fr), 13440/08 ASIM 72, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST+13440+2008+INIT>.

European Commission, Union Economique et Monétaire, erişim 10 Ocak 2014, http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/emu/index_fr.htm.

European Union portal, L'Euro, Erişim 10 Ocak 2014: http://europa.eu/about-eu/basic-information/money/euro/index_fr.htm.

Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth, Commission, Brussels, 3.3.2010, COM(2010)2020Final, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>.

Eurostat, 2014, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/infographics/immigration/migration-in-eu-infographic_en.pdf

Finalising the Banking Union: European Parliament backs Commission's proposals (Single Resolution Mechanism, Bank Recovery and Resolution Directive, and Deposit Guarantee Schemes Directive), European Commission, Statement, Brussels, 15 Avril 2014, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-119_en.htm

Frontex resmi internet sitesi, <http://frontex.europa.eu/about-frontex/origin>, erişim 10.02.2014 (detaylı bilgi için Avrupa Konseyi tüzüğü: (EC)2007/2004.)

Geiger, Martin & Pécoud, Antoine The Politics of International Migration

Management, (New York: Palgrave, 2010), Kindle sürümü.

Gündüz, Zuhale Yeşilyurt, "The European Union at 50 – Xenophobia, Islamophobia and the Rise of the Radical Right", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 30, No.1, (March 2010).

Hansen, Randall, "Migration to Europe since 1945: Its History and its Lessons", *The Political Quarterly Publishing, Co. Ltd*, (2003).

Hannover Sulh Mahkemesi Kararı: <http://www.hamburghaber.de/haber-Hannover-Mahkemesinden-ornek-vize-karari-6540/>, erişim tarihi 7 Mart 2011.

Helsinki European Council, , 10-11 Aralık 1999, Presidency Conclusions, erişim 2 Mayıs 2011, http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm.

Hollanda Haarlem Mahkemesi Kararı: <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/article/hollanda-mahkemesi-de-trklere-vize-artn-kaldird-ama-siyasetiler-uygulamiyor-015765>, erişim tarihi 7 Mart 2011.

Hollanda Vize Kapısını Açmamak İçin Üst Mahkemeye Başvuruyor": <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?ArticleID=1040421&CategoryID=81&Date=18.02.2011&aType=RadikalDetayV3>, erişim tarihi 7 Mart 2011.

Huart, Florence, "La crise de la zone euro: quelles sont les solutions durables?", *l'Observatoire des Politiques Economiques de l'Europe*, Universite de Lille, no 8, (Eté 2013).

Joint Statement EU-US Summit, EEAS, Brussels, 26 March 2014 140326/02, erişim 5 Nisan 2014, http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140326_02_en.pdf.

Kabaaliolu, Haluk, "Türklere'e vize uygulaması AB ruhuna aykırı", Euractive'in İKV Başkanı Haluk Kabaaliolu'yla röportajı, erişim 10 Ocak 2011, <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/interview/kabaaliolu-turk-vatandaslarina-vize-uygulanmasi-ab-butunlesmesinin-ruhuna-aykiri-007420>.

Karakeçeli, Feridun, "15. Yılında Türkiye-AB Gümrük Birliği ve Yaşanan Temel Sorunlar", İKV Değerlendirme Notu, 31 ,(Şubat 2011).

Karluk, Rıdvan, "Güney Kıbrıs'ın Gümrük Birliği'ne Katılım Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar", *Ankara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, cilt 5, no 2, (kış 2006).

Kutlay, Mustafa, "Avrupa'nın "Polanyi Anı": Ekonomik Kriz ve Yükselen

İrkçılık”, erişim 10 Mart 2014, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2253&cat=405.

Kutlay, Mustafa, “Türkiye-AB İlişkilerinin Değişen Seyri ve Gümrük Birliği’ni Yeniden Düşünmek”, *USAK Analiz*, No.1, (Şubat 2011).

Kutlay, Mustafa & Keleş, Öznur, “Yollar Ayrılırken Transatlantik Ticaret Anlaşması ve Türkiye”, *Analist*, (Eylül 2013).

Kutlay, Mustafa, “Kemal Derviş Mülakat”, *Analist*, (Eylül 2013).

Küçükcan, Talip, “AB’de Müslümanlar ve İslamofobi”, *SETA Yorum*, 26 Mart 2006, erişim 2 Nisan 2014, <http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=11404&q=ab-de-muslimanlar-ve-islamofobi#>.

Les Dirigeants Européens Approuvent Les Priorités Economiques de l’UE Pour 2013, erişim 16 Mart 2013, <http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/leaders-endorse-eus-economic-priorities-for-2013?lang=fr>.

Lizbon Stratejisi, AB üyeleri arasındaki büyüme ve üretim farklılıklarını aşmak amacıyla başlatılmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201107/20110718ATT24270/20110718ATT24270EN.pdf>

Majone, Giandomenico, “Rethinking European Integration After the Debt Crisis”, UCL, *The European Institute, Working Paper*, No 3/2012, (June 2012).

Moravcsik, Andrew, “Europe After the Crisis: How to Sustain a Common Currency”, *Foreign Affairs*, volume 91, number 3, (May/June 2012).

Oran, Baskın, “AT’yle İlişkiler”, içinde *Türk Dış Politikası*, cilt II, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2004).

Özdemir, Haluk, Avrupa Mantığı: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2012).

Özler, Zeynep & Toygür, İlke, “Vizesiz Seyahat: AB Dış Politika Aracı Olarak İşliyor Mu?”, erişim 20 Nisan 2011, [http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/vizesiz_seyahat__ab_dis_politika_araci_olarak_isliyor_mu_\(1\).pdf](http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/vizesiz_seyahat__ab_dis_politika_araci_olarak_isliyor_mu_(1).pdf).

Panico, Carlo & Purificato, Francesco, “The Debt Crisis and the European Central Bank’s Role of Lender of Last Resort”, *Economy Research Institute Working Paper Series*, No 306, (January 2013).

Pascouau, Yves,” Intra-EU Mobility: The “Second Building Block” of EU Labour Migration Policy”, *EPC Issue Paper*, No 74, (May 2013).

Readmission Policy in the European Union, Directorate-General for Internal Policies, Policy Department Citizens' Right and Constitutional Affairs, Study, PE 425.632, European Parliament, Brussels, September 2010.

Sandıklı, Atilla & Akçadağ, Emine, “Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri”, *Bilge Strateji*, cilt 2, sayı 4, (Bahar 2011).Semestre Européen: le Conseil établit les priorités de la politique économique de l'UE pour 2013, 11.03.20

13, erişim 15.03.2013, <http://www.consilium.europa.eu/homepage/highlights/european-semester-council-concludes-eus-economic-policy-priorities-for-2013?lang=fr>.

Sosyal ve Savatlı – ATAD Kararı, 19 Şubat 2009, C-228/06.

Sönmezoğlu, Faruk, Türk Dış Politikasının Analizi, (İstanbul: Der Yayınları, 2004).

Stability and Growth Pact, erişim 26 Ocak 2014, http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/index_en.htm.

Stark, Jürgen, “Lessons From the European Crisis”, *CATO Journal*, Vol 33, No 3 (Fall 2013).

Stocholm Programı için detaylı bilgi: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/jl0034_en.htm

Tezcan, Ercüment, “Avrupa Adalet Divanı'ndan Üye Devletlere Standstill Dersi”, 3.3.2009, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=1326&cat=355#sthash.ClaCPPLQ.dpuf, Sosyal ve Savatlı Kararı, C 228/06.

Tezcan, Ercüment, “Demirkan Kararı ve Düşündürdükleri”, Ankara Strateji Enstitüsü, 2.10.2013, <http://www.ankarastateji.org/yazar/prof-dr-ercument-tezcan/demirkan-karari-ve-dusundurdukleri/>.

The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in The European Union, (2005/C 53/01), Official Journal of the European Union, C53/01, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF>.

The European Stability Mechanism, ECB Monthly Bulletin, July 2011, 72, erişim 10 Mart 2014, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/art2_mb201107en_pp71-84en.pdf?949be656fa5e93425de7b4bffd7c75

Tilford, Simon & Whyte, Philip, “Why Stricter Rules Threaten Euro Zone?”, *Center for European Reform Essays*, (Kasım 2011).

Tina Aridas & Valentina Pasquali, “Public Debt as a Percentage of GDP in Countries Around the World”, March 7, 2013, Global Finance, <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/public-debt-percentage-gdp>, erişim 10 Haziran 2014

Togan, Sübidey, “The EU-Turkey Customs Union: A Model for Future Euro-Med Integration”, *MEDPRO Technical Report*, No 9, (March 2012), Mediterranean Prospects WP5 – Economic Integration, trade, investment and sectoral analyses.

Turan, Aslıhan, “Kıbrıs Sorunun Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi”, erişim 10 Mart 2011, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=553:kbrs-sorununun-tuerkiye-ab-likilerine-etkisi&catid=70:ab-analizler&Itemid=134.

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Ortaklık Yaratın Anlaşma (12 Eylül 1963), http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/ankara_anlasmasi.pdf.

Türkiye 2013 İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/brochures/turkey_2013.pdf

Türkiye-AT Katma Protokol, http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/katma_protokol.pdf.

Türkiye Ekonomi Bakanlığı, Dış Ticaretin Görünümü ppt sunumu

Uluslararası Nakliyatçılar Derneği, “Dünya Bankası da Türk Taşımacılar Haklı Dedi”, erişim 15 Mayıs 2014, <http://www.lojiport.com/dunya-bankasi-da-tasimacilar-hakli-dedi/#ixzz31V9SseMt>

Uluslararası Nakliyatçılar Derneği, erişim 15 Mayıs 2014, <http://www.lojiport.com/dunya-bankasi-da-tasimacilar-hakli-dedi/#ixzz31V9LA7nz>

Weber, Henri, Thierry Chopin ile söyleşi, “Entretien avec Thierry Chopin sur la Gouvernance Européenne”, (24 Ocak 2013): 2-4, http://www.henri-weber.fr/europe.php?europe_article_id=129

Weinar, Agnieszka, “EU Cooperation Challenges in External Migration Policy, EU-US Immigration Systems”, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole, European University Institute, (2011).

Wight ,Thomas, “Europe’s Lost Decade”, The International Institute for Strategic Studies, *Survival*, vol 55, no 6, (December 2013-January 2014).